

TOBİDER

EYLÜL 2017

ISSN 2587-2591

2.
SAYI

ULUSLARARASI TOPLUMSAL BİLİMLER DERGİSİ

TOBİDER
ULUSLARARASI TOPLUMSAL BİLİMLER DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ACADEMIC JOURNAL

Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi (TOBİDER), yılda iki defa yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

TOBİDER Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.tobider.com'e aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. TOBİDER; Dergi Park, Google Akademik ve Research Bible tarafından taranmaktadır.

ISSN/e-ISSN: 2587-2591

Volume 1/2 September 2017

Editör / Editor

Selçuk Özçelik - Biruni University
Serdar Altaç - Nevşehir Hacı Bektaş University
Ahmet Özkan - Ankara University

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Binyamin Birkan - Biruni University
Doç. Dr. Ümran Türkyılmaz - Gazi University
Doç. Dr. Mustafa Güleç - Ankara University
Yrd. Doç. Dr. Vahdet Özkoçak - Hitit University
Yrd. Doç. Dr. Mert Kozan - Ankara University
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zeki Ilgar - Biruni University
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Tuba Ceyhun Duman- Biruni University
Arş. Gör. Dr. Işıl Aydın Özkan - Hacettepe University

Hakemler / Referees

Ayşe Tuba Ceyhun Duman- Biruni University
Mehmet Zeki Ilgar - Biruni University
Vahdet Özkoçak - Hitit University
Zeynel Karacagil - Ankara University
Işıl Aydın Özkan - Hacettepe University
Sadık Hacı - Ankara University
Fırat Erikli - Hacettepe University
Samet Kalecik - Ankara University
Nimet Merve Akbas - Eskişehir University
Meltem Can - Namık Kemal University

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ÇİN-PAKİSTAN EKONOMİK KORİDORUNUN JEOSTRATEJİK
ÖNEMİ

GEOSTRATEGIC IMPORTANCE OF CHINA-PAKISTAN ECONOMIC CORRIDOR

Kaan YİYENOĞLU

1-14

UYGURCADA ETTİRGEN VE EDİLGEN

CAUSATIVE AND PASSIVE IN UIGHUR LANGUAGE

Sıdıka DURSUN

15-22

FICHTE’NİN ‘BEN’ ANLAYIŞI SANAT OBJESİ TASARIM SÜRECİNE
UYARLANABİLİR Mİ?

CAN FICHTE’S “I” PRINCIPLE BE APPLIED TO THE DESIGN
PROCESS OF AN ART OBJECT?

Derya ÖLÇENER

23-31

READING *MIDNIGHT’S CHILDREN* AND *SONG OF LAWINO* & *SONG
OF OCOL* AS WORKS OF POSTCOLONIAL THEORY

GECEYARISI ÇOCUKLARI VE *LAWINO’NUN* & *OCOL’UN ŞARKISI*
ESERLERİNİN POSTKOLONYAL TEORİ ÇALIŞMASI OLARAK
İNCELENMESİ

Özlem DİLAVER

32-43

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 1/2 2017 September

KAZAK TÜRKÇESİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ A SESİYLE
BAŞLAYAN ORTAK FİLLERİN İSTEM AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF VALENCY OF KAZAKH TURKISH AND TURKEY
TURKISH COMMON VERBS STARTING WITH A SOUND

Şeyma GÜRLEYEN

44-61

KÜÇÜK İSKENDER'İN *SARI ŞEY* YAPITINDA BEDENİN
YAZINSALLAŞMASI

LITERALISATION OF BODY IN KÜÇÜK İSKENDER'S WORK "SARI
ŞEY"

Derya ŞAHİNER

62-73

ÇİN-PAKİSTAN EKONOMİK KORİDORUNUN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

GEOSTRATEGIC IMPORTANCE OF CHINA-PAKISTAN ECONOMIC CORRIDOR

Kaan YİĞENOĞLU*

ÖZ

Dünya ekonomisinin güç merkezi son yıllarda Batı'dan Doğu'ya doğru kaymaktadır. Asya Bölgesi bu güç merkezindeki kaymanın en çok hissedildiği bölgedir. Asya Bölgesi'nde Çin, Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler bölgesel güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bu ülkelerden Çin ve Pakistan'ın ilişkileri ise ender rastlanır şekildedir. Çin ve Pakistan uzun yıllar devam eden iş birliği içerisinde ilişkilerini sürdürmeyi başarmışlardır. Günümüzde bu iyi ilişkiler Çin'in başlattığı yeni girişimler ile daha stratejik bir hale gelmiştir. Çin'in "Tek Kuşak Tek Yol" projesinin bir parçası olan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (ÇPEK), altyapı, enerji ve teknoloji alanındaki projeleri kapsamaktadır. ÇPEK'in, Çin ve Pakistan arasındaki başta ekonomi olmak üzere siyasi, askeri ve kültürel ilişkileri de geliştirmesi beklenmektedir. Çin'in Orta Asya, Orta Doğu, Afrika ve Avrupa pazarlarına ulaşma hedefleri kapsamında oluşturulan ÇPEK sayesinde Pakistan'ın bölgede önemli bir ekonomik merkez olması düşünülmektedir. Çin'in gelişmesine bağlı olarak artan enerji ihtiyacını karşılamada ÇPEK stratejik bir öneme sahiptir. ÇPEK, Çin'in Kaşgar (喀什噶尔) kenti ile Gwadar Limanı'nı birbirine bağlamakla iki ülke arasındaki hattın tüm elektrik, ulaşım, enerji altyapısını değiştirmektedir. Ayrıca ÇPEK sayesinde Çin'in Basra Körfezi'nden enerji ithal etmesi kolaylaşmakta ve Çin'in Pakistan aracılığı ile okyanuslara inmesi sağlanmaktadır. Bu nedenle ÇPEK gerek bölgesel gerekse de küresel anlamda büyük etkileri olan bir projedir. Bu çalışmada ÇPEK'in jeostratejik açıdan değerlendirilmesi yapılırken bölge ülkeleri arasındaki rekabete etkileri tartışılmıştır. Çalışma boyunca çeşitli tablo ve şekillerden yararlanılmış ve çalışmanın önemli yerlerinde haritalar üzerinden anlatım tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ÇPEK, Çin, Pakistan, Jeostrateji, Bölgesel Rekabet

ABSTRACT

The power center of the world economy has shifted in recent years from the West to the East. The most important region rising in the East is Asia. In Asia, countries such as China, India and Pakistan are rapidly moving to become regional powers. The relations of China and

* Arş. Gör, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisat Bölümü, Email: yigenoglu2@hotmail.com

Pakistan among these countries are rare. China and Pakistan have continued to engage in long-standing co-operation. Today, these good relationships have become more strategic with the new initiatives China has initiated. The China-Pakistan Economic Corridor (CPEC), part of China's "One Belt One Road" project, covers projects in the fields of infrastructure, energy and technology. The CPEC is expected to develop political, military and cultural relations, especially the economy, between China and Pakistan. Pakistan is considered to be an important economic center in the region thanks to the CPEC, which is formed within the scope of China's objectives of reaching Central Asian, Middle East, Africa and European markets. Based on the development of China, CPEC has a strategic precaution to meet its growing energy needs. CPEC changes all the electricity, transportation and energy infrastructure of the line between the two countries by linking China's Kashgar city and Gwadar Port. In addition, thanks to CPEC, China's importing of energy from the Persian Gulf is becoming easier, and China is being pushed to the ocean by Pakistan. For this reason, CPEC is a project that has both regional and global impacts. In this study, the competitiveness effects between the countries of the region were discussed while the CPEC is evaluated from a geostrategic point of view. Throughout the study, various tables, figures and maps were used.

Keywords: CPEC, China, Pakistan, Geostrategy, Regional Competition

1. Giriş

Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (ÇPEK) Çin ve Pakistan arasındaki en önemli anlaşmalardan biri olarak görülmektedir. ÇPEK iki ülke arasındaki iş birliğinin yanı sıra bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin de gelişmesine yardımcı olacaktır. Başta Hindistan olmak üzere İran ve Afganistan ÇPEK'den etkilenecek bölge ülkeleri arasında değerlendirilmektedir. Küresel anlamda ise ÇPEK, ABD ve Japonya'nın bölge politikalarının değişmesine neden olabilecek etkide bir girişim olarak yorumlanmaktadır.

ÇPEK, iki ülke arasında yapılan en kapsamlı proje olarak görülmektedir. ÇPEK kapsamında ilk etapta Çin, Pakistan'da otoyol, demiryolu, enerji santrali ve sanayi bölgeleri için yaklaşık 56 milyar dolarlık (\$) yatırım yapmayı hedeflemektedir. Çin'in "Tek Kuşak Tek Yol" projesinin bir parçası olan ÇPEK sayesinde Pakistan ekonomisinin kalkınması ve Pakistan'ın siyasi istikrarına olumlu katkı sağlaması beklenmektedir.

ÇPEK, Pakistan ekonomisinin yapısal dönüşümü için de önemli fırsatlar sağlamaktadır. Özellikle proje kapsamında Pakistan'ın Gwadar Limanı'nın stratejik öneminin artmasının Pakistan'a önemli yapısal dönüşümler için yeterli kaynağı

sağlayacağı tahmin edilmektedir. ÇPEK sayesinde Gwadar Limanı, Çin'in okyanuslara çıkış kapısı olmaktadır. Özellikle Ortadoğu'dan ithal ettiği enerji için maliyetleri önemli ölçüde düşürecek bir nokta olması Çin için Gwadar Limanı'nın önemini artırmaktadır.

ÇPEK aynı zamanda Kuzey-Kuzey iş birliğine alternatif olarak Güney-Güney iş birliğinin gelişmesine yardımcı olması bakımından da dikkat çekmektedir. Bu iş birliği sayesinde Gwadar Limanı'nın yanı sıra Çin'in en yoksul bölgelerinden olan ve adı terör ile etnik sorunlarla anılan Sincan (新疆維吾爾自治區) da gelişmeye başlayacaktır. Bu açıdan ÇPEK kazan-kazan modeli olarak görülebilir.

Çin ve Pakistan ekonomilerinin gelişmesine fayda sağlaması beklenen ÇPEK kapsamında başta karayolu, demiryolu, havayolu ve denizyollarının entegrasyonu olmak üzere, enerji alanında iş birliği, tarım sektöründe kalkınma, finansal iş birliği, iletişim altyapısı ve insan kaynakları gibi çeşitli alanlarda iş birliği ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

2. Çin-Pakistan Ticaret İlişkileri

Çin ile Pakistan arasındaki diplomatik ilişkiler 1951 yılının Mayıs ayında başlamıştır. Çin ve Pakistan arasındaki ticaret hacmi 2000'li yıllara kadar pek de önemli sayılmayacak düzeydeydi. Fakat 2000 sonrası dönemde özellikle Çin'in uyguladığı ticaret politikaları sonucunda taraflar arasındaki ticaret hacmi artmaya başlamıştır. Yapılan anlaşmalar ve gerçekleştirilen projeler ile iki ülke arasındaki ticaret hacmi giderek artmaktadır.

Çin ve Pakistan arasındaki ticaret anlaşmalarının başlangıcı 1950'lere kadar gitmektedir. 1950'lerin başlangıcında Pakistan ile Çin arasındaki ticaret hadleri önemli ölçüde Pakistan lehineydi. 1960'lara doğru iki ülke arasındaki ticaret haddi Pakistan lehine olmaya devam etmekle birlikte 1957'den itibaren Pakistan'ın ticaret fazlası oldukça düşmüştür.

Tablo 1'de 1957-1959 döneminde iki ülke arasındaki ihracat ve ithalat rakamları ile toplam ticaret hacmi gösterilmektedir.

Tablo 1. Çin-Pakistan İkili Ticareti, 1957-1959 (Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
1957	9.5	10.3	17.9
1958	7.6	4.4	5.1
1959	0.7	4.0	4.7

Kaynak: (International Monetary Fund [IMF], Direction of Trade Statistics, 2001)

Tablo 1’de 1957 yılında Pakistan’ın Çin’e ihracatının 9,5 milyon dolar (\$), Çin’den ithalatının ise 10,3 milyon dolar olduğu ve toplam ticaret hacminin ise 17,9 milyon dolar olduğu görülmektedir. 1957’de iki ülke arasındaki ticaret haddi Pakistan aleyhine dönmüştür.

1957’de 17,9 milyon dolar olan iki ülke arasındaki ticaretin 1958’de 5,1 milyon dolara ve 1959’da 4,7 milyon dolara düştüğü görülmektedir. 1958’de Pakistan’ın Çin’e ihracatı Çin’den yaptığı ithalattan daha fazladır. 1958’de ticaret haddini lehine döndürmeyi başaran Pakistan, aynı başarıyı 1959’da gösterememiştir ve Çin’e karşı 3,3 milyon dolar bir açık vermiştir.

Tablo 2. Çin-Pakistan İkili Ticareti, 1960-1969 (Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
1960	14.8	3.5	18.3
1961	10.2	4.2	14.4
1962	1.6	5.9	7.5
1963	12.8	16.3	29.1
1964	40.3	18.5	58.8
1965	43.3	28.3	71.6
1966	43.3	33.7	77.0
1967	30.1	29.3	56.4
1968	25.5	26.3	51.8
1969	29.0	27.7	56.7

Kaynak: (IMF, Direction of Trade Statistics, 2001)

1960 ve 1961 yıllarında Çin ve Pakistan arasındaki ticaret haddi Pakistan lehine devam etmektedir. Ancak iki ülke arasındaki ticaret hacmi düşmüştür. 1962’de bir kırılma meydana gelmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi yaklaşık yarı yarıya düşerken ticaret haddinin Pakistan aleyhine döndüğü görülmektedir.

1960’lı yıllar Çin ve Pakistan arasında sınır anlaşmazlıklarının yaşandığı yıllardır. Söz konusu anlaşmazlıklar iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri ve ticaret hacmini olumsuz etkilemektedir. Bu sorunu aşmaya yönelik olarak 1963 yılında iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmek amacıyla anlaşma imzalanmıştır (Embassy of the Islamic Republic of Pakistan Beijing). En çok kayrılan ülke ilkesini garanti altına alan bu anlaşma

kapsamında Pakistan'ın Çin'e ihracatı arasında hintkeneviri ve ürünleri, pamuk, deri, tekstil, spor malzemeleri, tıbbi araçlar ve krom vardır. Çin'den Pakistan'a ithal edilecek ürünler arasında ise demir-çelik ürünleri, kömür, çimento, makineler, kimyasallar, hammadde ve tohumlar yer almaktadır (Vertzberger, 1983, s.637-638).

1963 yılı aynı zamanda iki ülke arasındaki toplam ticaret hacminin aniden yükseldiği bir yıl olmuştur. Yaklaşık 30 milyon dolar olan toplam ticaret haddi Çin lehine gelişme göstermiştir. Çin 1963'de Pakistan ile olan ticaretinde 3,7 milyon dolar fazla vermiştir.

Çin ve Pakistan arasındaki gelişen ekonomik ilişkilerin en iyi örneği 1964 yılında Pakistan Uluslararası Havayollarının Pekin'e uçuşlarını başlatmasıdır (Embassy of the Islamic Republic of Pakistan Beijing). Diplomatik ilişkilerin artması ve mevcut anlaşmazlıkların giderilmesiyle iki ülke arasındaki ticari ilişkiler daha da artmıştır. 1964'de iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 58,8 milyon dolar olmuştur.

İki ülke arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkilere 1965'de kültürel ilişkilerin geliştirilmesi de eklenmiştir. 1965 yılında iki ülke arasında kültürel iş birliği anlaşması imzalanmıştır (Embassy of the Islamic Republic of Pakistan Beijing).

1966'ya kadar giderek artan ve toplam 77 milyon dolara ulaşan iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi bu yıldan sonra düşmeye başlamıştır. 1966-1969 yılları arasında ticaret hadlerinin genel olarak Pakistan lehine devam ettiği görülmektedir. Ancak 1966'da Pakistan'ın Çin'e olan 43,4 milyon dolarlık ihracatı 1969'da 29 milyon dolara kadar düşmüştür.

Tablo 3. Çin-Pakistan İkili Ticareti, 1970-1979 (Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
1970	39.2	34.2	73.4
1971	30.1	24.0	54.1
1972	17.5	48.2	65.7
1973	13.1	54.3	67.4
1974	11.3	53.7	65.0
1975	13.5	64.1	77.6
1976	17.0	54.3	71.3
1977	17.4	83.4	100.8

1978	30.7	123.2	153.9
1979	25.0	167.8	192.8

Kaynak: (IMF, Direction of Trade Statistics, 2001)

1970 yılında dönemin ABD Başkanı Çin'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 1970-1979 döneminde Çin'in Pakistan'a yaptığı ihracat büyük oranda artmıştır. 1970'de 34,2 milyon dolar olan Çin'in Pakistan'a ihracatı 1979'da 167,8 milyon dolara yükselmiştir. Özellikle 1976'dan sonra Çin'in Pakistan'a olan ihracatı sürekli yükselmiştir.

1970 sonrası Çin-Pakistan ekonomik ilişkileri Pakistan aleyhine gelişmiştir. Pakistan'ın Çin'e ihracatı 1970 yılında 39,2 milyon dolarken 1979'da 25 milyon dolara düşmüştür. Çin ile Pakistan arasındaki toplam ticaret hacminin artması Çin lehine olmuştur.

İki ülke arasında çeşitli alanlarda iş birliği ve projeler de yapılmaya devam etmiştir. 1976 yılında Çin ile Pakistan arasında Bilim ve Kültür alanlarında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Kuzey Pakistan ile Batı Çin'i birbirine bağlayan Karakoram Otoyolu 1978'de açılmıştır (Embassy of the Islamic Republic of Pakistan Beijing).

Tablo 4. Çin-Pakistan İkili Ticareti, 1980-1989 (Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
1980	221.3	180.3	401.6
1981	271.9	149.3	420.6
1982	146.6	146.8	293.4
1983	145.9	143.6	289.5
1984	40.2	144.5	184.7
1985	57.6	162.0	219.6
1986	14.2	232.1	246.3
1987	24.3	248.1	272.4
1988	51.8	321.8	373.6
1989	169.4	337.5	505.9

Kaynak: (IMF, Direction of Trade Statistics, 2001)

1980-1989 döneminde iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 100 milyon ABD dolarının çok az üstünde artmıştır. 1970-1979 dönemine göre bu artış daha düşüktür. Ancak 1980-1989 dönemi Çin açısından olumlu bir dönem olmuştur. Çin'in Pakistan'a olan ihracatı 1980 yılında 180,3 milyon dolarken 1989 yılında bu rakam 337,5 milyon dolara yükselmiştir. Buna karşın aynı dönemde Çin'in Pakistan'dan ithalatı 221,3 milyon dolardan 169,4 milyon dolara düşmüştür.

Tablo 5. Çin-Pakistan İkili Ticareti, 1990-2010 (Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
1990	67.2	357.4	424.6
1991	60.9	421.1	482.0
1992	53.7	423.0	478.8
1993	58.0	421.0	479.0
1994	54.0	506.0	596.0
1995	119.0	576.0	695.0
1996	119.0	586.0	705.0
1997	147.0	422.0	569.0
1998	152.0	451.0	603.0
1999	179.0	537.8	716.8
2000	237.2	484.9	722.1
2001	289.3	699.6	988.9
2002	235.6	957.6	1193.2
2003	259.7	1,499.1	1,758.8
2004	299.7	2,348.7	2,648.4
2005	435.5	4,664.8	5,100.3
2006	915.6	6,363.4	7,279.0
2007	1,004.7	6,590.5	7,595.2
2008	915.5	3,774.1	5,689.6

2009	973.8	7,629.2	8,608.0
2010	1,573.0	7,629.0	9,202.0

Kaynak: (IMF, Direction of Trade Statistics, 2016)

1990-2001 döneminde yani 11 yılda iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 2 kattan daha fazla artmıştır. 2001-2004 arasındaki 3 yılda ise toplam ticaret hacmi yaklaşık 2,5 kat artmıştır. 2004-2005 arasında toplam ticaret hacminin artışı 2 kattır. Bu rakamlardan görüldüğü gibi özellikle 2000 sonrası dönemde toplam ticaret hacmindeki artış hızı giderek artmıştır.

2000 yılında Çin'in Pakistan'a karşı ticaret fazlası yaklaşık 2 kat fazlayken 2010 yılında bu oran yaklaşık 7 kata çıkmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmindeki artıştan Çin kazançlı çıkmıştır.

Tablo 6. Çin-Pakistan İkili Ticareti, 2011-2014 (Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
2011	1,930.0	9,282.0	11,212.0
2012	2,856.0	10,207.0	13,063
2013	2,916.0	12,117.0	15,033
2014	2,509.0	14,573.0	17,082.0

Kaynak: (IMF, Direction of Trade Statistics, 2016)

2010-2014 döneminde iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi yaklaşık 2 kat artmıştır. Bu dönemde ticaret hadleri Çin lehine olmaya devam etmiştir.

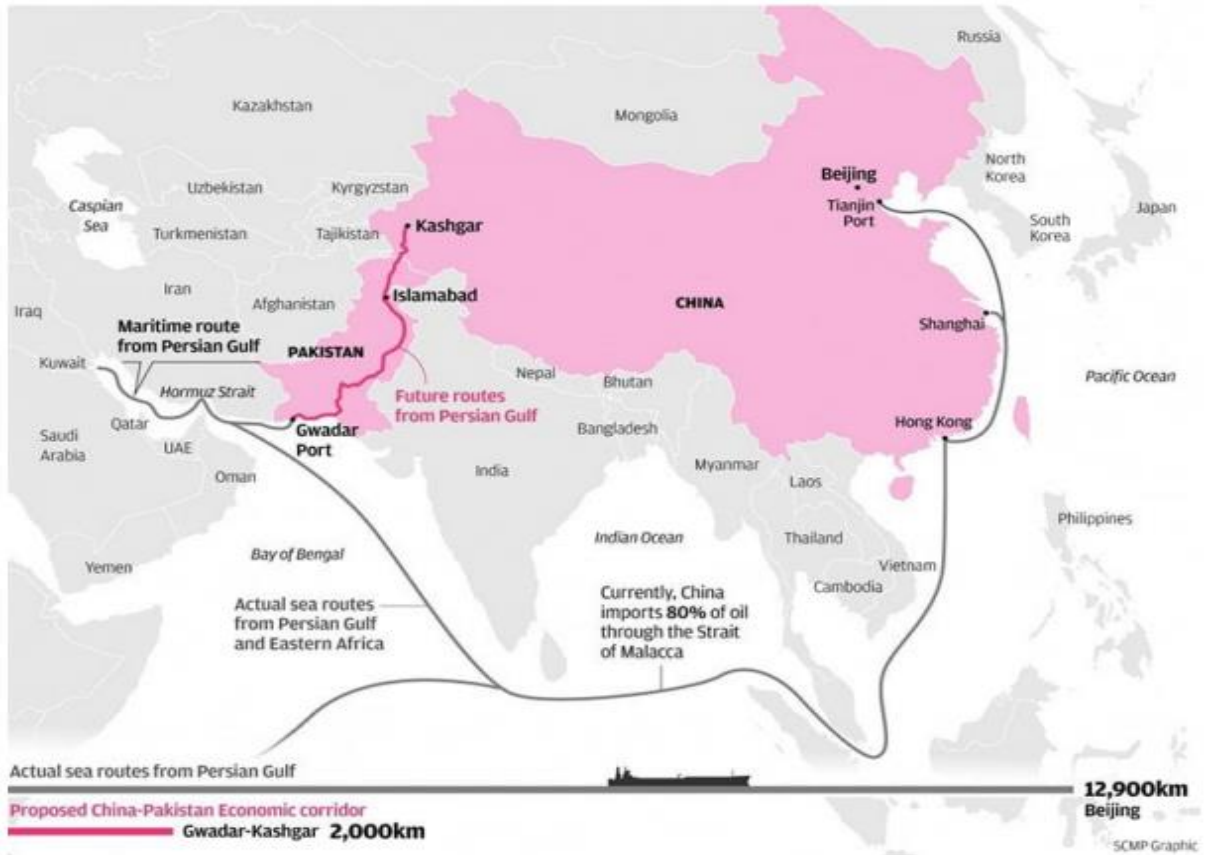
3. Jeostratejik Açıdan ÇPEK'in Değerlendirilmesi

ÇPEK, Çin'in önemli etkilere sahip olan "Tek Kuşak Tek Yol" projesinin bir parçasıdır. ÇPEK, 5 Temmuz 2013 tarihinde imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2015 yılında Pakistan'ı ziyaret etmesiyle Çin ile Pakistan arasında altyapı, enerji ve sanayi alanlarında kalkınmasını kapsayan 50'den fazla anlaşma imzalanmıştır.

ÇPEK'in Pakistan'ın eskimiş altyapısını yenilemesi beklenmektedir. Bu kapsamda Pakistan'ın demiryolu ve karayolu sistemleri ile boru hatları, limanları ve elektrik altyapısının baştan yapılandırılması tahmin edilmektedir. Ayrıca proje kapsamında çalışan Çinli şirketler de Çin hükümeti tarafından sübvansede edilecektir. ÇPEK'in ulaşım, altyapı, enerji ve sanayi alanlarında iki ülke arasındaki iş birliğini güçlendirmesi

beklenmektedir. Pakistan'ın 1,300 km'lik Karakoram otoyolunun ikinci safhası da bu proje ile tamamlanacaktır. Otoyolun Xinjiang kentinden Punjab'a kadar olması ve 6 şeritli yapılması planlanmaktadır. Bunun dışında metro ve otobüs gibi toplu taşıma sistemlerinde de iyileştirmeler beklenmektedir. ÇPEK kapsamında Çin özellikle Gwadar Limanı'na özel önem vermektedir. Çünkü söz konusu liman, Malacca Boğazı'na alternatif olarak Çin'in Hint Okyanusu'na doğrudan erişimini sağlamaktadır. Çevre ülkeler arasındaki bağlantıyı güçlendirecek olan ÇPEK'in Pakistan-İran arasındaki doğalgaz boru hattı projesini de canlandırması beklenmektedir (Vandewalle, 2015, s. 5-6).

Şekil 1. Önerilen Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru

Kaynak: (Vandewalle,2015,s.13)

CPEK'i stratejik açıdan önemli hale getiren aslında Pakistan'ın jeostratejik konumudur. Pakistan, bir yandan İran ve Afganistan gibi doğal kaynak bakımından zengin ülkelere, diğer yandan Çin ve Hindistan gibi doğal kaynak ihtiyacı gün geçtikçe artan ülkelere yakın konumdadır. Bu nedenle enerji geçişlerinin merkezinde olan bir ülke olarak stratejik ülke olma özelliği gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır.

Şekil 2. Pakistan'ın Jeostratejik Önemi

Soğuk Savaş başladığında dünyada komünist bloğun başını çeken Sovyetler Birliği ve kapitalist bloğun başını çeken ABD olmak üzere çift kutuplu bir sistem oluşmuştu. ABD ve Sovyetler Birliği, nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla bloklar arasında tarafsız kalan ülkeleri kendi taraflarına çekmek istemekteydiler. Bu dönemde ayrıca ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme stratejisi olduğu da bilinmektedir. Bu amaçla ABD çeşitli askeri ve teknik yardımlar ile Pakistan'ı kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. CPEK'in jeostratejik önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Geçmişte ABD'nin Sovyetler Birliği'ni ve Çin'i çevrelemek için ilişkiler geliştirdiği Pakistan, Çin ile CPEK projesi kapsamında başta ekonomi olmak üzere askeri ve kültürel ilişkilerini geliştirmektedir.

Şekil 3. ÇPEK İle Hindistan'ın Çevrenmesi

CPEK aracılığıyla bölgede Çin-Pakistan ilişkilerinin gelişmesi Hindistan açısından olumlu değildir. Çin ve Hindistan birbirine rakip olan iki ülkedir. Ayrıca ABD, Çin'in kendisine rakip olmasını önlemek için Hindistan ile yakın iş birliği geliştirmeye devam etmektedir. Çin-Pakistan iş birliği aynı zamanda Çin tarafından Hindistan'ın çevrelenmesi anlamına gelmektedir.

Çin'in Pakistan ile geliştirdiği iş birliği Orta Asya Cumhuriyetleri ile de geliştirilebilir. İlk etapta özellikle Kazakistan ve Tacikistan ÇPEK kapsamına dahil edilebilir. Bu konuda her iki ülkenin de konuya olumlu yaklaştığını söylemek mümkündür. Çin ile sınır komşusu olan diğer Orta Asya Cumhuriyetleri de ÇPEK kapsamına dahil edilirse Çin Orta Asya'da nüfuzunu artırabilir. Bu durumda Çin, Hindistan'ın Orta Asya üzerindeki etkinliğini sınırlandırabilir.

Şekil 4. Orta Asya Cumhuriyetleri'nin ÇPEK'e Katılma Durumu

CPEK'in jeostratejik açıdan Çin için bir diğer önemi Çin'in ihtiyaç duyduğu enerjiye ulaşımını kısaltmasıdır. Çin, daha önceden ihtiyaç duyduğu enerji için Hint Okyanus'unu kullanıyordu. Bu rotayı kullanması hem uzun hem de Hindistan'a olan bağımlılığının devam etmesini zorunlu kılıyordu. CPEK sayesinde Çin enerji ihtiyacını daha kısa yoldan karşılayabileceği gibi Hindistan'a bağımlı olmaktan da kurtulmuş olacaktır. CPEK öncesinde Çin Hint Okyanusundan yaklaşık 12,000 km mesafeden enerji ihtiyacını karşılarken CPEK sonrasında bu mesafe 2000-2500 km'ye düşmüştür (Hussain and Hussain, 2017, s.4)

Şekil 5. ÇPEK Öncesi ve Sonrasında Çin'in Enerji Güzergahı

Çin'in Afrika'dan ithal edeceği hammaddeler, Körfezden ve Orta Asya'dan ithal edeceği petrol ve doğalgaz için de ÇPEK stratejik önemdedir. Çin için Güney Çin Denizi giderek daha sorunlu bir alan olmaya başlamıştır. Çin'in Güney Çin Denizi'nde yapay adacıklar oluşturarak sahiplik iddia etmesi Malezya, Endonezya, Vietnam, Tayvan, Filipinler, Tayland gibi Güney Çin Denizi'ne kıyısı olan ülkeleri rahatsız etmektedir.

Şekil 6. Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya İle Çin Ticaretinde ÇPEK'in Önemi

Bu nedenle Güney Çin Denizi Çin'in hammadde ve enerji ihtiyacını karşılamada giderek daha güvensiz bir bölge olmuştur ve bu bölge Çin için kapalı olarak görülmelidir. Bunun anlamı Çin'in bu alandaki iddialarından vazgeçmesi değildir ama Çin yalnızca bu alana alternatif rotalar oluşturma çabasındadır. Güney Çin Denizi'ndeki söz konusu ülkeler Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki artan nüfuzuna karşı ABD, Hindistan ve Japonya ile iş birliğine gitme yolunu tercih etmektedirler. Bu ise Hindistan'a avantaj sağlamaktadır. Hindistan Çin'in kendisini çevrelemesine karşı Güney Çin Denizi'nde Çin nüfuzunun artmasından rahatsız olan ülkeler ile iş birliğine giderek Çin'e "karşı çevreleme" yapmaktadır.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme

ÇPEK, Çin'in 21. Yüzyıldaki en önemli projesi olan "Tek Kuşak Tek Yol" projesinin bir parçası olarak Çin'in öncülüğünde başlatılmıştır. Projenin başta Çin ve Pakistan ekonomileri üzerine etkilerinin yanı sıra bölge ülkeleri üzerinde de çeşitli ekonomik ve siyasi etkilerinin olması düşünülmektedir. ÇPEK sayesinde Pakistan'ın Gwadar limanı stratejik bir nokta olma özelliği kazanmaktadır. Proje kapsamında Çin'in gittikçe artan enerji ihtiyacının karşılanmasında Pakistan önemli bir geçiş noktası olma özelliğine sahip olmaktadır.

Stratejik konumu gereği Pakistan, Çin için vazgeçilmez bir ülke konumundadır. Çin'in İran ile enerji ticaretinde Pakistan bir geçiş ülkesidir. Bu nedenle Çin-İran stratejik iş birliğinin gelişiminde Pakistan bir dengeleyici ülkedir. Pakistan sadece Çin için değil Hindistan için de önemli bir ülkedir. Çin ve Hindistan enerji ihtiyacı sürekli artan

ülkelerdir. En önemli enerji tedarikçisi olarak gördükleri İran ile enerji ticaretlerinde Pakistan bir enerji geçiş noktasıdır.

Çin-Pakistan iş birliğinin gelişimi bölgesel olmanın ötesinde küresel açıdan da bir değişime işaret etmektedir. Soğuk savaş dönemindeki ABD-Pakistan iş birliğine benzer bir durum Çin ile Pakistan arasında başlamış görünmektedir. Çin-Pakistan iş birliğinin gelişmesi bölgede ABD'nin çıkarlarına zarar vermektedir. Çünkü ABD Çin'in enerji yollarını kontrol etmek istemektedir.

Bölgesel ve küresel etkileri nedeniyle ÇPEK projesi Çin ve Hindistan arasındaki rekabeti de kızıştırmaktadır. ÇPEK projesi ile Hindistan'ın İran bağlantısı zorlaşmıştır. Hindistan da aynen Çin gibi gittikçe büyüyen ve enerji ihtiyacı artan dev bir ülkedir. Bu nedenle Çin ile Hindistan arasındaki enerji savaşına bölge dışı ülkeler de müdahale etmektedir. Çin'in gelişiminden rahatsız olan ABD, Hindistan ile olan ilişkilerini geliştirme çabasıdadır.

KAYNAKÇA

Hussain, Fakhar and Hussain, Mezhar. (2017). China-Pak Economic Corridor (CPEC) And Its Geopolitical Paradigms. *International Journal of Social Sciences, Humanities and Education*, 1(2), 1-17.

Vandewalle, Laurence. (2015). Pakistan and China: 'Iron brothers' forever?. *Policy Department, Directorate-General for External Policies, European Parliament*, 1-18.

Vertzberger, Yaacov. (1983). The Political Economy of Sino-Pakistani Relations: Trade and Aid 1963-82. *Asian Survey*, 23(5), 637-652.

IMF, <http://data.imf.org/?sk=9D6028D4-F14A-464C-A2F2-59B2CD424B85&ss=1488236767350> (Erişim Tarihi: 19.05.2017).

Embassy of the Islamic Republic of Pakistan Beijing, <http://www.pakbj.org/index.php?m=content&c=index&a=show&catid=29&id=17> (Erişim Tarihi: 19.05.2017).

UYGURCADA ETTİRGEN VE EDİLGEN*

KAUSATIV UND PASSIV IM UIGHURISCHEN

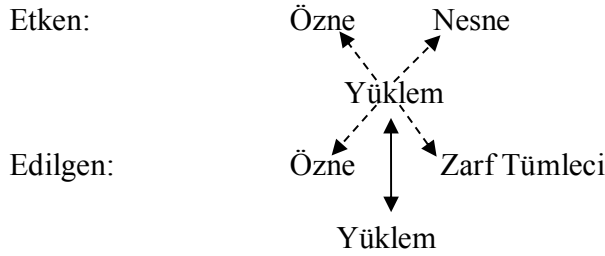
Klaus RÖHRBORN**

Çeviren: Sıdıka DURSUN***

ÖZ

Bu çalışmada Uygurcadaki *-^ot-* ekinin ettirgenlik ve edilgenlik olmak üzere iki ayrı işlevi olduğundan söz edilmektedir. Bu iki ayrı işlev sözdizimsel, anlambilimsel ve sözlükbirimsel farklarla da paralellik göstermektedir. Ancak temel fark sözdizimsel düzeydedir. Buna göre *-^ot-* eki almış fiillerle oluşan cümlelerden *+qa* ekiyle kurulanlar yapı ve anlam bakımından açıkça ettirgen olarak yorumlanırken, *üzä* edatıyla kurulanlar edilgen olarak yorumlanabilmektedir.

Eski Türkçede çatı eylemleri ya da çatı ile ilgili henüz ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Belli ki, Annemarie v. Gabain ve diğer Turfan-Texte editörleri, Uygurcada “normal” etkenin yanında bir edilgenin de bulunabileceğinden kuşkulananmamışlar. Örneğin *-^ot-* ekiyle genişletilen fiiller ile oluşturulmuş söz öbeklerini edilgen olarak çevirirler.¹ Aslında bu yapılar yapısal olarak Hint-Avrupa dillerindeki edilgen yapılar karşılıklı gelir: Hint-Avrupa dillerindeki bu üç bölümlü edilgen yapı, sözdizimsel ilişkilerin etken karşısındaki tipik bir dönüşümünü göstermektedir. Etken cümlenin nesnesi, edilgen cümlenin öznesi olur. Özne zarf tümlecine dönüşür. Yüklem biçimbilimsel dönüşümlere uğrar:

* Central Asiatic Journal, 16, 1972, Harrasowitz, Wiesbaden, s. 70-77. Ayrıca, bu çevirinin orijinal metnine şu siteden ulaşılabilir: <https://www.jstor.org/stable/41926923> (6.10.2017)

** Prof. Dr., Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Klaus.Roehrborn@phil.uni-goettingen.de

*** Öğr. Gör. Dr. Başkent Üniversitesi, e-mail: sdursun@baskent.edu.tr

¹ Bkz. Hüen-tsang II 1782, 1788; TT X Anm. 526 vd.

Biçimsel farklılığa rağmen, etken ve edilgen cümle arasında anlambilimsel benzerlikler de bulunur.²

Uygurcada, “normal” etkenlikten, Hint-Avrupa dillerindeki etken ve edilgen yapıların ayrıldığı yolla ayrılan cümleler de vardır. Uygur Altun Yaruk Sutralarında yer alan şu etken cümleyi inceleyelim: *lačīn qapdī kičigin*ⁱ “doğan, (güvercinlerin) küçüğünü kaptı”.³ Aynı metinde, istemsiz olarak edilgen yapıyla tercüme edilen bir karşılığa da rastlıyoruz: *üč kögürčgän atayī lačinga qavitur ärkän*ⁱⁱ “üç güvercin yavrusu doğan tarafından tutulurken (yakalanırken).⁴ İlk cümlenin öznesi (*lačīn*), ikinci cümlede “yönelme durum eki”ⁱⁱⁱ diye adlandırılan *+qa* ile yapılan zarftır. İlk cümlenin nesnesi (*kičigin*), ikinci cümlede özneye karşılık gelir (*üč kögürčgän atayī*). İlk cümlenin yüklemi (*qap-*), ikinci cümlede *-ot-* ekiyle genişletilen *qavit-* olarak yer alır. İki cümle arasındaki ilişki, Hint-Avrupa dillerindeki etken-edilgen ilişkisiyle örtüşür. Böylelikle Uygurcada bir edilgenin de olduğu görülür. Bu durumda sorun çözülmüş müdür?

II.

Bununla birlikte, bu yapılardaki fiil sıklıkla bir ettirgenlik eki olarak ortaya çıkan *-ot-* ile genişletildiği için bazı Türkologlar sözü geçen Uygurca yapıların edilgen olduğundan kuşkuludur. Orientalistik El Kitabı^{iv}’nda OMELJAN PRITSAK *-ot-* ekinin çift işlevine atıfta bulunarak, “Eski Türkçede özel bir edilgenin gelişemediğini” yazar.⁵ Benzer şekilde, Sovyet Türkolog NASILOV da edilgen olarak yorumlanabilecek *-ot-* eki almış bazı fiillerin, ikincil geçişliliği eylemin öznesine yönelttiği için ettirgen nitelikte olduğu kanısındadır. NASILOV, örnek olarak *sävit-* fiilini verir ve “sevilmek”^v diye çevirir (sevgiye neden olmak gibi).⁶

Bu tür kuşkuların arkasında *-ot-* ekinin açık bir tasnifi olması gerektiği, bu ekin temelde ettirgenlik eki olduğu varsayımı bulunur. Ettirgen fiilli bazı yapılar edilgen gibi görünebilir. Ama edilgen değildir, aksine edilgen sadece hedef dildeki çeviri karşılığıdır. Eğer gerçekten ettirgen cümleler ile edilgen cümleler yapı olarak tamamen aynıysa, eylemi edilgen kabul etmek için hiçbir neden yoktur. Ama eğer önemli yapısal farklılıklar bulunuyorsa *-ot-* ekini çok işlevli kabul etmek önerilir.

III.

² Kimi anlambilimsel farklılıklar, etken ve edilgen arasında bulunması muhtemel, stilistik varyantlar olarak görülür ve dikkate alınmaz.

³ Suv Ms. Berlin T II S 32 A 1 verso, Zeile 4 (=RADLOFF 633, 22).

⁴ Suv 620, 21.

⁵ PRITSAK 42.

⁶ Nasilov 29 F.

Öncelikle, ^{-°t-} ekinin ettirgen kullanımı için: *biti-* “yazmak” fiilinden, *bitit-*^{vi} “yazdırmak, yazmasını sağlamak”⁷, *oqi-* “okumak” fiilinden *oqit-*^{vii} “okutmak, okumasını sağlamak”⁸ vs. türetilir. Bir eyleme yönlendirilen kişiyi belirtmek için ettirgen fiillerle birlikte *+qa* ekiyle oluşturulmuş bir yönelme durumu kullanılır: *anta ötrü batra xatun ilig bägkä ät’özin sävitkälir üçün*^{viii} “Onun için Batra Hatun, hükümdarın kendisini sevmesini sağlamak için...”⁹ *+qa* ile yapılan bu yönelme kullanımı bu durum ekinin eski evrensel-bölgesel anlamına dayanır.¹⁰ Ettirgen cümlelerdeki yönelme eki anlambilimsel olarak bulunma ekidir. ^{-°t-} eki ile genişletilmiş fiiller, edilgen olarak yorumlanan yapılarda da *+qa* ekli yönelme durumuna sahiptirler. *+qa* ekiyle kurulmuş söz öbeği bu durumda “eden” olarak yorumlanabilir: *üç kögürçgän atayï laçinga qavïtur ärkän*^{ix} “üç güvercin yavrusu doğan tarafından yakalanırken”.¹¹ Bununla birlikte *+qa* ile yapılmış yönelme durumu ettirgen yapılarda da kullanıldığından, ettirgeni yok saymak için biçimsel bir ölçüt değildir. Çünkü biraz yapay da olsa şu şekilde bir çeviri yapmak da mümkündür: “üç güvercin yavrusu doğanın yakalamasına fırsat verirken / doğana kendilerini yakalatırken”. Bu tür cümlelerin ettirgen olmayan karakterini kanıtlamak istersek başka ölçütleri göz önünde bulundurmalıyız.

IV.

(1) Ettirgen cümlelere kıyasla söz öbeğinin iç yapısında önemli farklılıklar gösteren ^{-°t-} ile genişletilmiş fiillerden oluşan birçok cümle bulunmaktadır. Edilgen olarak değerlendirilen böyle cümlelerde, *+qa* eki ile oluşturulmuş bir yönelme yerinde *üzä* edatını görürüz: *algu burxanlar üzä ögütmiş iduq nomluq ät’öz*^x “bütün Budalar tarafından övülmüş kutsal beden”¹² *üzä* edatının baş işlevlerinden biri araç görevi üstlenmesidir.¹³ *üzä*, açıkça ettirgen olan cümlelerde (*+qa*’nın olduğu durumlarda) kullanılmaz. *üzä* ile olan değişim, edilgen olarak yorumlamak istediğimiz bazı cümlelerdeki *+qa*’lı yönelme durumunun ettirgen cümlelerde de olduğu gibi bulunma durumu olarak anlaşılmadığını göstermektedir. Bu cümlelerde “araç yönelme durumu” açıkça tanınır ve edeni belirtmek için kullanılır.¹⁴ Bu cümlelerin etkene dönüştürülmesiyle *+qa* ekiyle kurulmuş söz öbeği özne olur. Açık ettirgen

⁷ Uig II 80 Z. 63 vd.

⁸ TT VI 68, 74, 114 vd.

⁹ Uig III 54 Z. 16 vd.

¹⁰ Bkz. PRITSAK 42.

¹¹ S. O. Anm. 4.

¹² Suv 615, 1. (bkz. RADLOFF-MALOV’un baskı hataları dizini)

¹³ Birkaç kullanım: dişlerle parçalamak (Uig.IV A 71), “Bir aletle doğramak” (Uig. II 61 Z. 17), “suyla yıkamak” (Lieder 74). Vasıta anlamındaki *üzä*’ye araç eki denilen *+in* ile paralel olarak ihtiyaç duyulur (Suv 388, 8)

¹⁴ Birkaç kullanım: *suvqa qayïtur-* “suda / suyla pişirmek (Heilkunde I 106), *otqa köyür-* (bir şeyi ateşte yakmak/kavurmak) (Heilkunde I 179) Geçişsiz *köy-* “kavurmak” bazen yönelme eki *+qa* ile (TT V 80 Anmerkung; Suv 624,17) bazen de araç eki olarak adlandırılan *+in* ekiyle araç durumu kazanabilir. (Suv 641,1) Yönelmenin neden bildiren benzer bir kullanımı da *+qa qorq-* “birinden ya da bir şeyden korkmak” *+qa bälïnglä-* (bir olaydan korkmak, bir şeyden dolayı üzölmek, *+qa ärsi-* “birinden iğrenmek, nefret etmek”

TOBİDER

cümleler, +*qa* ile kurulmuş söz öbeğinin özne haline geldiği bir dönüşüme izin vermez. Yani burada her iki cümle türünün yapılarında bir fark söz konusudur.

(2) Yukarıda¹⁵ belirtili nesneli ettirgen bir cümleden söz ettik. Dolayısıyla, bu cümleler bir belirtili nesne alabilirler. Buna karşılık, edilgen olarak yorumladığımız -^o*t*- ekli fiilli cümleler hiçbir zaman belirtili nesne almazlar. Geçişli değildir. Bununla birlikte, bu tür cümlelerdeki -^o*t*-'li fiillerin geçişsizlik ilkesiyle ilgili başka bir gösterge daha vardır. -^o*t*-'li fiillerin edilgen olarak yorumlanmasının uygun görüldüğü yerlerde, bu fiillerin genellikle -*l*- (-il, -ul- vb.) ile genişletildiği görülür. -*l*- eki sık sık geçişli fiillerden geçişsiz fiiller yapar.¹⁶

Önce, *qavšat*- fiilinin -*l*- ekiyle genişlemediği şu cümleye bakalım¹⁷: *yidi änükläringä ...qavšadip...turmış^{xi}* “yedi yavrusu tarafından kuşatılmıştı.” Bir diğer örnek, -*l*- ile genişletilebilen *qavšat*- fiilini içerir: *m(ä)n inčip t(ä)ngri qizlariläg tirin quvrag üzä quršadilu qavšadilu t(ä)ngriden višaylög mängiläriq q(a)lti tapimča täginürümtä^{xii}* “Tanrıçalar tarafından kuşatılırken ilahi zevklerin tadını çıkarırken”¹⁸. *ağirla*- “ağırlamak (birini)” fiilinde de durum benzerdir: *üküşkä ayatmiş ağirlatmış^{xiii}* “birçoklarınca ağırlanmış”.¹⁹ Ve -*l*- ile genişletilmiş: *bodis(a)t(a)vliq arig tirin quvrag üzä ağirladilur^{xiv}* “Bodisatva'nın idarecileri tarafından ağırlanır.”²⁰ Berlin'deki Altun Yarak²¹ yazmalarından birinde şu kullanıma rastlıyoruz: *inča q(a)lti uluq i iğaç küçlüq qatiq yiilkä toqitip qamilmış täg^{xv}* “güçlü bir rüzgar tarafından vurulmuş ve devrilmiş büyük ağaçlar gibi” Petersburg'daki Sütraların blok baskısında²² *toqitip* yerine genişletilmiş biçimi *toqidilip* yer alır. Anlam aynıdır. Söz konusu örneklerde -*l*- eki hiçbir anlambilimsel içeriğe sahip değildir. Sadece -^o*t*-'li fiillerin geçişsizliğini vurgulama görevini üstlenir. Edilgen olduğunu düşündüğümüz cümleler ve ettirgen cümleler arasında başka bir yapısal farkı daha belirtmiş olduk. Bunlar, diğerinden daha fazla çekirdek tümceye sahip olabilirler.

(3) Edilgen olarak anlamlandırdığımız -^o*t*-'li fiillerle kurulmuş cümlelerin ettirgen olmadığıyla ilgili başka işaretler de bulunmaktadır. Ettirgen cümlelerden ziyade bu cümlelerde bazı sözlükbirimsel kapsam genişlemeleri bulunmaktadır.

¹⁵ S. O. Anm. 9.

¹⁶ Ač- “açmak”tan açıl- “açılmak” (çiçek vb.) (Uig II 57 m. 5; ETS 100 Z. 275 vd.), tök- “dökmek”ten tökül- “dökülmek, çözülmek” (cansız vücut) (TT VI 444) yar- “yarmak, yarıl- “yarılmak, açılmak”(çiban, ülser) (Heilkunde I 188, 189) vd.

¹⁷ Suv 609, 19.

¹⁸ Uig II 30, 30.

¹⁹ Suv 607, 15 Hüen-tsang II 1789'da da benzer bir durum var.

²⁰ ETS 76 Z. 72.

²¹ Signatur T II S 32a Ay 3, Zeile I

²² Suv 625, 14.

(a) Ettirgen cümlelerin öznesi her zaman insandır. Bir kişi başka birini bir şey yapması için yönlendirir. Ancak, edilgen olarak yorumlanan cümleler insan olmayan öznelerle de sahiptir: *alqu burxanlar üzä ögütmiş iduq nomluğ ät'öz* “Bütün Budalar tarafından övülmüş kutsal beden.”²³

(b) Dahası, *-t-* ekinin, asla açıkça ettirgen olarak kullanılmadığı bir dizi fiil vardır.²⁴ Bunlar özellikle de düşmanca ya da zorlayıcı hareketler bildiren belirli fiillerdir.²⁵ Burada öznenin hareketle hiç ilgisi olmadığı için temelde ettirgen bir yorum zordur: *ärtimlig törükä singirdip*^{xvi} “ölümlü (şeytan) tarafından yutulmuş.”²⁶ Son iki argüman kuşkusuz daha zayıftır. Cümlenin yapısını değil, yalnızca sözlükbirimsel kapsamın daralmasını veya genişlemesini etkilerler.

V.

Bir dizi olgu, *-^ot-* ekli fiillerle oluşan belirli cümlelerin ettirgen yorumlamasını reddetmek için bir nedene sahip olduğumuzu gösterir. Burada edilgen olarak açıklanabilecek farklı bir cümle tipi bulunur. Macarca²⁷ ve Mançucada ettirgen ve edilgen arasında bir ilişki olduğu bilinmektedir.²⁸ Uygurca edilgenlik eki *-^ot-*'nin tarihsel olarak ettirgenlik ekine dayandığını varsaysak bile, bu yorumun ancak belirli yapılarla mümkün olduğu durumlarda bile yapıyı ettirgen olarak yorumlamak yanlış olur. Ettirgen ve edilgen, esasında iki ayrı kategoriye aittir.²⁹ “Basit fiil-Ettirgen” karşıtlığı anlambilimsel düzlemdeyken sözdizimsel düzlemde de “Etken-Edilgen” karşıtlığıyla karşılaşırız. “Ettirgen-Edilgen” ilişkisi, “Ettirgen-Dönüşlü” ilişkisi vb. düzlemine yerleştirildiğinde belirsizleşir. Böylece, örneğin, eski Türk dili hakkındaki son araştırmalarında NASILOV (1963),³⁰ AMONŽOLOV (1969)³¹ ve KONDRAT’EV (1970)³² edilgen ve ettirgenin yanısıra dönüşlü ve işteşlik için de yanılıcı olan “Diathese”^{xvii} (çatı) (rusça: zalog) ifadesini kullanmıştır.

Edilgenlik eki olan *-^ot-* nin ettirgenlik ekine dayandığını kabul edersek, bu ekin bazı durumlarda anlambilimsel değerini kaybettiğini ve yalnızca cümledeki sözdizimsel ilişkileri netleştirmeye yaradığını belirtmeliyiz. *-^ot-* eki bunun yanısıra hala kendi eski anlambilimsel

²³ Suv. 615, 1. (bkz. RADLOFF-MALOV'un baskı hataları dizini!) Ayrıca bkz. Suv 625, 14'de belirtilen örnek.

²⁴ sävit- ayat- (Hüen - Tsang II 1782), ayat- ağırlat- (Suv 607, 15), ÖGÜT- (Suv 615,1), alqatmış (BE 682, 20 vd.)

²⁵ qavıt- (Suv. 620, 21), singird- (Suv. 638, 17; 617,6; 641, 6) toqıt- (Suv Berlin T II S 32^a Ay 3, Zeile 1).

²⁶ Suv. 638,17

²⁷Bkz. KRAUSE 148.

²⁸ GABELENTZ 516, 518.

²⁹ Bu ve bazı görüşleri arkadaşım Bay Dieter Maue ile yaptığım konuşmaya borçluyum.

³⁰ NASILOV 29F.

³¹ AMANZOLOV 68, 72, 75, 77.

³² KONDRAT’EV 25.

TOBİDER

işlevinde kullanılıyorsa, eşzamanlı dil inceleme ilkelerinin gereği olarak iki sestış ekten söz etmek gerekir.

Aslında edilgeni ifade ettiği anda ekin anlambilimsel işlevi ikincil olarak kabul edilmelidir. Ettirgenlik, ne de olsa yalnızca basit fiilin sözlükbirimsel bir varyantıdır. Edilgen ise sözdizimsel bir kategoridir. Tarihsel ikincil işlev, bu nedenle, -°t- ekinin temel işlevi olur.

KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

AMANŽOLOV, A. S.: Glagol'noe upravlenie v jazyke drevnetjurkskich pamjatnikov. Moskva 1969.

BE = TEKİN, ŞİNASI: Buyan evirmek (sevâbın tevcihi). Reşid Rahmeti Arat için. Ankara 1966. 390-411. (Türk kültürünü araştırma enstitüsü yayınları 19, A 2.)

GABELENTZ, H.C. VON DER: Über das Passivum. Eine sprachvergleichende Abhandlung der phil.-hist. Cl. der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften 3. 1861. 449-546.

ETS = ARAT, REŞİT RAHMETİ: Eski Türk şiiri. Ankara 1965. (Türk tarih kurumu yayınlar 7, 45.)

Heilkunde I = RAHMATI, G. R.: Zur Heilkunde der Uiguren. [1]. Berlin 1930. (Aus: Sitzungberichte der Preuss. Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. KI. 1930, 24. 452-473.)

Hüen-tsang II = GABAIN, ANNEMARIE VON: Briefe der uigurischen Hüentsang Biographie. Berlin 1938. (Aus: Sitzungsberichte der Preuss. Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. KI. 1938, 29. 371-415.)

KONDRAT'EV, V. G.: Očerık grammatiki drevnetjurskogo jazyka. Leningrad 1970.

KRAUSE, WOLFGANG: Handeln und Leiden im Spiegel der Sprache. Forschungen und Fortschritte 34. 1960. 145-150.

Lieder = BANG, WILLI ve G. R. RAHMATI: Lieder Aus Alt-Turfan . Asia major 9. 1933. 129-140.

NASILOV, V. M.: Drevne-ujgurskij jazyk. Moskva 1963. (Jazyki zarubežnogo vostoka i Afriki.)

TOBİDER

PRITSAK, OMELJAN : Das Alttürkische. Handbuch der Orientalistik. I. Abt. Der Nahe und der Mittlere Osten, Bd. 5 Altaistik, Abschnitt I Turkologie. Leiden –Köln 1963. 27-52.

Suv= RADLOV, V. V. ve S. E. MALOV: Suvarnaprabhāsa. (Sutra zolotogo bleska.) Tekst uigurskoj redakzii. Sanktpeterburg 1913. (Bazı durumlarda Berlin'deki Alman Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü el yazmalarına göre de aktarıldı.)

TT V = BANG, WILLI ve ANNEMARIE VON GABAIN: Türkische Turfan Texte. V. Berlin 1931. (Sitzungsberichte der Preuss. Akademie der Wissenschaften. Phil. –hist. KI. 1931, 14. 323-356.)

TT VI = RAHMATI, G. R. : Türkische Turfan-Texte VII. Mit. Sinologischen Anmerkungen von Dr. W. Eerhardt. Berlin 1937. (Abhandlungen der Preuss. Akademie der Wissenschaften. Phil. –hist. KI 1936, 12.)

TTX= GABAIN, ANNEMARIE VON: Türkische Turfantexte X. Das Avadāna des Dämon Ātavaka. Tadeusz Kowalski tarafından düzenlenmiştir. Aus dem Nachlass herausgegeben. Berlin 1959. (Preuss'un tezleri. Berlin Bilimler Akademisi. Dil, Edebiyat ve Sanat Dersi 1958, I.)

Uig II=MÜLLER, Friedrich Wilhelm Karl: Uigurica II. Berlin 199. (Königl. Preuss Tezleri. Bilimler Akademisi. Phil. hist. C1. 1910,3.)

Uig III=DERS.: Uigurica III. Uigurische Avadāna-Bruchstücke (I-VIII). Berlin 1922. (Preuss tezleri. Bilimler Akademisi. Phil. hist. K1. 1920, 2.)

Uig IV=DERS.: Uigurica IV. Hrsg. Von A. Von Gabain. Berlin 1931. (Preuss Konferans Bildirileri. Bilimler Akademisi. Phil. hist. K1. 1931,24. 675-727.)

ⁱ Çevirenin notu: Tırnak içindeki ifade orijinal metinde şöyledir: “der Falke packte die Jüngste (von den Tauben).”

ⁱⁱ “während 3 junge Tauben vom Falken gepackt werden”

ⁱⁱⁱ Orijinal metinde “Dativ” olarak geçen terim, yerine göre “yönelme”, “yönelme durumu” ve “yönelme durum eki” olarak çevrilmiştir.

^{iv} Handbuch der Orientalistik

^v “geliebt werden” (d.h. Liebe hervorrufen)

^{vi} “veranlassen, daß man schreibt”

^{vii} “veranlassen, daß man liest”

^{viii} “darauf (sprach) die Königin Bhādra, um den König zu veranlassen, sie zu Lieben.” Aslında bu yapılar Türkiye Türkçesinde şu yapıya karşılık gelir: “onun için Batra Hatun hükümdara kendisini sevdirmek için.”

^{ix} “während 3 junge Tauben vom Falken gepackt werden”

^x “der heilige Dharma-Körper, der von allen Buddhas gelobt worden ist.”

^{xi} “sie war von ihren 7 Jungen umringt worden”

^{xii} “während ich von der Schar der Götterädchen umringt wurde und nach Beliben die göttlichen Freuden genöß”

^{xiii} “der von vielen geehrt (Hend.) wird.”

^{xiv} “er wird von der reinen Schar (Hend.) Bodhisattvas geehrt.”

^{xv} “wie große Bäume (Hend.), die von einem starken (Hend.) Wind getroffen worden und umgefallen sind.”

^{xvi} “er is vom (Dämon der) Unbeständigkeit verschlungen worden.”

^{xvii} Bu terim Antik Yunancadaki etken, edilgen ve orta çatıyı kapsayan “çatı” olgusunu karşılar.

FICHTE’NİN ‘BEN’ ANLAYIŞI SANAT OBJESİ TASARIM SÜRECİNE UYARLANABİLİR Mİ?

CAN FICHTE’S “I” PRINCIPLE BE APPLIED TO THE DESIGN PROCESS OF AN ART OBJECT?

Derya ÖLÇENER*

“Sanatçının sanat yapıtını düşünmesiyle, sanat yapıtını düşünen ben’ini düşünmesi farklı eylemlerdir.” (Armaner, Özne/Nesne İkiliiği Açısından Sanatçı/Sanat Yapıtı İlişkisi).

ÖZ

Sanat eseri tasarlayan öznenin, düşünce yapısı gündelik düşünme yapısından farklı gözükmetedir. Bu özel düşünme sisteminin yapısı incelendiğinde, bir sanat nesnesinin sanatçı tarafından nasıl ortaya konduğunu irdelemek gerekmektedir. Bu çerçevede Gottlieb Fichte’nin ‘ben’ üzerinden kurduğu ahlak ve özgürlük sistemi, sanat objesi tasarım sürecine uygulanabilirliğı araştırılacaktır. Düşünür, kendi varlığını ortaya koyan bir ben, karşısında ben olmayan ve bölünebilir ben’e karşı mutlak ben’i koyarak bu bilişsel sürecin adeta nasıl eyleme dönüştüğünü açıklamıştır. Fichte, bu bilişsel süreci refleksiyon kavramı ile açıklar. Bilinç bir etkinliktir ve kendine geri dönen bir etkinliktir. Bu açıdan bakıldığında refleksiyon süreci öznenin nesne tasarımında etkili bir bilişsel süreçtir. Yine aynı şekilde sanatçı, sanat nesnesini izleyen, düşünüldüğünde sanat nesnesine karşı farklı refleksiyon süreçleri sonucu farklı değerlendirmeler elde edeceğimiz sonucuna varmak mümkün gözükmetedir.

Sanat objesi yaratım süreci imge, imge gücü, tasarım ve imgelem tüm bu düşüncel sistemin elemanlarıdır. İmgeden başlayarak tasarım sürecine giden bilişsel aktivitede sanat nesnesi de belirmeye başlar. Sanatçı kendi gerçeğin dışında kendi gerçekliğini eseri ile oluşturma yetisine sahiptir. Gerçeklik ve imge gücü iş birliğı içindedir. Yeni gerçeklik, var olana yapılan ekleme-çıkarma ile oluşturulabilir. Bu bağlamda Hegel’in özne ve nesneye ilişkin bakışı bu konuya açıklık getirmektedir. Bilincin nesneye karşı ekleme çıkarma yaparak gerçekliğı değıştirebileceğinden bahseder. Diğer yanda F. Schiller oyun oynayan insandan bahsetmektedir. İnsan zorunlu ve özgür tasarımlar arasında kalan bir varlıktır. Buna göre

*Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, deryaolcener@gmail.com

zorunlu olarak çevreden aldıklarını oyun oynayan insan olarak özgür tasarımlara dönüştürme yetisine sahiptir. Bu bağlamda gerek Hegel'in gerek Schiller'in de açıklamaları doğrultusunda Fichte'nin refleksiyon süreci daha iyi anlaşılabilir.

Anaktar Kelimeler: *Sanat Nesnesi, Refleksiyon, Oyun Oynayan İnsan, Bilişsel Süreç.*

ABSTRACT

The subject of art object designers' way of thinking seems to be different from Daily thinking. When this special thinking system is examined, it's possible to analyze how an art object is created by its artist. In this regard, the ethics and liberty system created by Gottlieb Fichte over "I"; seems to be applicable in art object design process. The philosopher expressed how the cognitive process turns into act by putting "absolute I" against "not I" and "divisible I" against "I" who reveals its own existence. Fichte explains this cognitive process with reflection concept. Consciousness is an event which turns to itself. In this point of view, the reflection process is a cognitive process which is very effective on object design of subject. As we think in the same way, the artist and the people seeing the art object, can obtain different reflection process results against the art object.

The art object, the creation process, image, impression of image, representation and imagination are all elements / members / components of this thinking system. The art object also starts to become clear, on the way of cognitive act to the design process, starting from the image. The artist has the ability to create his own reality, out of his own real with his artwork. The reality and the impression of image are in cooperation. The new reality, can be created by adding-extracting to the existing. In this context, Hegel's point of view on subject and object clarifies this topic. He mentions that the consciousness can change the reality, by making addition-extraction against the object.

On the other side, F.Schiller mentions about the man playing games (homoludens). The human is a being, stays between mandatory and free design. With regards to this, the human who plays the games has the ability to turn the mandatory receivables from the environment/media, to free design. In this context, Fichte's reflection process could be understood better, in accordance with both Hegel and F.Schiller's explanations.

Keywords: *Art Object, Reflection, Homoludens, Cognitive Process*

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 1/2 2017 September p. 23-31

Hiç kuşkusuz sanat eseri tasarım süreci ve varlık alanına gelmiş bir objenin, değerlendirme sürecini kapsayan düşünce edimi, öznelerin günlük düşünce faaliyetlerinden farklı bir süreci barındırmaktadır. Bir sanat objesinin tasarım süreci, düşüncenin sıradanlığı değil, düşüncenin kendisini düşünmeyi gerektirebilir. Sıradan düşünmenin haricinde, öznenin bir sanat eseri veya bir obje tasarım sürecindeki düşünsel ediminin anlaşılması ve idrak edilmesi, öznelere algı, anlamlandırma ve çözümleme süreçlerinde farklı bir bakış açısı kazandırabilir. Öznelere arası iletişim, yine bu özel düşünüş tarzının öğrenilmesi ile zenginleşebilir. Olağan düşünme ise, Steven Matthyse'nin dediği gibi "psikolojinin açıklama getirilmemiş, ilginç yönlerinden biridir. Konuşmadan önce hesap yaptığımıza ya da düşüncelerimizi düzgün bir şekle sokmaya çalıştığımıza ilişkin bir kanıt yoktur. Normal düşünce, herhangi özgün bir yoğunlaşmaya dayanmaz ve hemen hiç zaman almaz" (Spitzer ve Maher, 1998). Diğer yandan yine düşünme süreçlerinin önemine işaret eden Ludwig Wittgenstein (1889-1951) "Ben ona bir şeyler söylerken kafasında neler olup bitiyordu bilmiyorum". Burada beyin süreçlerini değil, düşünme süreçlerini düşünürüz. Bu ciddiye alınması gereken bir resimdir", sözleri ile düşünmenin ve düşünme süreçlerinin düşünülmesinin aktif bir edim olduğuna işaret etmiştir (Wittgenstein, 2007, :145). Bu çerçevede olağan düşünme ve tasarım-yaratıcı edim esnasındaki düşünüş biçimi birbirinden ayrılmaktadır.

Sanatta tasarım ve yaratım edimi, düşünme ve düşünme süreçlerini öznenin kendisine gösterebilme, örnekleme özelliği taşıyabilir ve bu eylem düşünme süreçlerindeki farkındalığı yine düşüncenin kendisine bildirebilir. Bu noktada da Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), 'ben' kavramı üzerinden felsefi sistemini kurmuş, bilinçli varlık, düşünen ben'i de felsefesinde temel ilke haline getirmiştir. Bu ilkedeki yola çıkarak Fichte, ahlak kuramı oluşturur çünkü onun öngördüğü bilim sisteminin temeli, 'eylem'dir (*act*). Özellikle özgürlük kavramı üzerinde duran düşünür, Baggesen'e Nisan 1791 tarihli mektubunda şunları dile getirir:

Sistemim, özgürlüğün ilk sistemidir ve başlangıcından sonuna kadar, özgürlük kavramının bir analizidir. Fransız ulusunun insanlığı maddi zincirlerinden kurtarması gibi, benim sistemimde insanlığı kendinde şeyden ve dış etkilerden kurtardı ve ilk ilkeleri, insanı özerk bir varlık haline getirdi (Fichte, 2006: 11).

Fichte'nin felsefesinde insanı özerk bir varlık haline getirmiştir. Bu onun yapıp etmelerinde bağımlı değil özgür ve aktif olduğunun bir anlatımıdır. Sanatta obje tasarım süreci açısından, özgürlük ve eylem kavramlarını düşündüğümüzde, düşünürün felsefi sisteminin yine bu alana uygulanabilirliğini görmek mümkün olabilir. Sanat alanında tasarım süreci, ben bilincini, özgür eylem hareketlerini içermesi gerekmektedir. Fichte'nin bu sistemini oluşturan üç temel önermesi olan, 'kendi varlığını ortaya koyan ben', 'ben'in karşısına koyulan ben-olmayan' ve 'ben de bölünebilir ben'e karşıt bölünebilir bir ben-olmayan önermelerinin ilk ikisini ele aldığımızda, ben ve ben olmayanın refleksiyonlu bir süreç içerisinde bulunduğunu

düşünmemiz mümkün. Diğer yandan düşünür, ben ve ben-değil'in birbirlerini ortadan kaldırma ve yok etme eğilimine karşın, üçüncü önermesini formüle etmiş, "saltık 'Ben' kendi içerisinde birbirleri karşılıklı olarak sınırlıyor ve belirliyor olarak sonlu bir 'Ben' ve sonlu bir 'Ben-değil' koyar" (Copleston, 1990:59). Tüm bu süreçleri öznenin obje yaratım süreçleri üzerinde düşündüğümüzde, dahası, objeyi değerlendiren öteki ile ilişkisini düşündüğümüzde, Fichtenin eylem ve ben kavramlarını bu alanda değerlendirmemiz mümkün olabilir. Fichte, dersleri sırasında 'ben'e ilişkin şu çarpıcı örneği verir:

Duvarı düşünün der. Sonra da, 'Duvar düşüneni düşünün', Her aşamada, bilince nesne olmaktan kaçan bir 'ben' vardır ve bu sonsuza kadar böyle devam eder. Sonunda bilince nesne olmaya direnen bir 'ben' kalır ki, 'transendental' ya da saf 'ben'dir. Düşünüre göre 'ben'i ancak ve sadece, 'anlıksal sezgi' yoluyla ortaya koyarız. Daha doğru bir ifadeyle, kendisini o, düşünceye/düşüncemize bildirir" (Fichte, 2006: 24).

Bu yaklaşım kişinin ben kavramının bütünlüğü altında, refleksiyonlu düşünme edimi gerçekleştirdiğini göstermektedir. Düşünüre göre "bilinç bir etkinliktir ve öz bilinç, özelde zihnin kendine geri dönme etkinliğidir ya da saf refleksiyondur. (...) Buna göre, açıkça kendimi kendi aracılığım ile koyarım ve tüm diğer bilinç durumları bu kendini koyma edimiyle oluşur" (A.g.e., 25:). Bu ifadeler kapsamında bilince nesne olmaya direnen saf ben'e yani bölünmeyen bir ben'e kadar bölünen bir ben karşımıza çıkmaktadır. Bu refleksiyon aşaması öznenin tasarım sürecinde etkili olabilir. Bu süreci en etkin biçimde sanat alanında gözlemlemek mümkün olabilir. Örnek vermek gerekirse:

"Heykeltıraş, tasarımını gerçekleştirirken, o imge içinde var olurken, diğer yandan varlıksal olarak 'ben' diğer ben'in imgelemde bulunduğu farkındadır. Tıpkı Fichte'nin meşhur duvar örneğinde olduğu gibi, düşünen ben'i düşünmektedir ve etkileşim içine girmektedir. Ancak heykeltıraş imgesini nesneleştirirken, edimde bulunduğu sırada, 'ben' kendinin farkına varabilir veya sezebilir" (Ölçener, 2015: 48).

Diğer yandan, Ben olmayan'ın 'ben' ile olan refleksiyonlu süreci yine öteki olanı anlamlandırma ve çözümlenmede faal rol üstlenebilir. Öznenin kendisine ve çevresine ilişkin algısı onu ben olarak nitelediği bütünlüğe taşır. Bu bütünlükler ayrı ayrı özneler, bilişsel olarak tüme varan diyalektik süreçleri, sanat objesini tasarlayan ve değerlendiren açısından da farklı sonuçlar doğurabilir. Özneler gerek dilsel iletişim gerek bir sanatsal obje karşısında, Fichte'nin açığa çıkardığı zihinsel yetinin sonucu anlamlandırma ve çözümlenme faaliyetinde bulabilirler.

Tüm bu düşünsel faaliyet olağan düşünmeden farklı olarak, özneyi özel bir bilişsel aktiviteye taşımaktadır. Aynı zamanda bu özel düşünüş biçimi bireyi Fichte felsefesinde özgürlüğe taşıyacağı gibi, tasarım süreci ve yaratıcı ediminde özgür faaliyet alanı olmasını sağlayarak sanatı özgür kılabilir. Kant, Fichte'nin, 'ben'inin ben deneyiminin sınırlarını aştığı düşüncesinde değildir, o ben'in zihinsel sezgisini taşıdığımızı söyler. Buna göre ben bilincin

TOBİDER

ön şartı olan transandantal bir bendir. Bilincin en belirgin özelliği, eylem-etkinliktir. Bu çerçeveden baktığımızda özne pasif sadece dışarıdan duyuları alan ve kabul eden değil, aksine dışardan aldığı duyumu yorumlayan ve dönüştürebilen bir varlık olarak gözükmektedir. Fichte, bilinçli ben'in dış dünyayı, nesnelere dünyasını nasıl kurduğunu ve tasarladığını açıklarken, deneyim kavramı üzerinde durmuştur. Bilinç bir nesnenin özne tarafından bilinmesi, deneyim ise deneyimleyenin bunu bilmesini gerektirir. Fichte "tasarımlarımızdan (Vorstellungen) kimilerine göre özgünlük duygusu eşlik ederken, başkalarına ise zorunluluk duygusu eşlik eder" demektedir (Copleston, 1990: 51). Dışardan ve doğrudan dayatılmış olan şeylere zorunluluk duygusu eşlik ederken, öznenin kendi tasarımları özgür olacaktır. Bu ifadeleri yine tasarım-yaratım çerçevesinde değerlendirmek mümkün olabilir. Bu bağlamda özne zorunlu olanı özgür alanda dönüştürme ve tekrar varlık alanına getirme yetisine sahiptir.

Sanat objesi yaratım sürecinde, İmge, imge gücü-tasarım ve imgelem bu düşünsel sürecin adeta bir sistemidir. Bu kavramları tek tek ayrıntılı olarak incelediğimizde imgeden başlayarak tasarım aşamasına uzanan zihinsel süreçleri anlamlandırabiliriz. İlk olarak,

"imge; (lat. *Imago*; fr. *image* alm. *Bild*, *Vorstellung*; ing. *Image*) Bir duyumdan kalan iz, Bir duyumun sağladığı ve o duyumun ortadan kalktığında da varlığını sürdüren biçimsel öge, bir duyulur nesnesinin zihindeki biçimsel karşılığı. Bir duyumun zihinde yinelenmesiyle ortaya konuşmuş olan ve gerçeklikte karşılığı olabilen ya da olmayan sunum" (Timuçin, 2004:278).

olarak tanımlanırken, imgegücü, "dış nesnelere elde edilen imgelerin zihinde yeniden canlandırılmasını sağlayan yeti" (A.g.e.: 279) olarak tanımlanmaktadır. İmge gücü zihinsel aktiviteyi yani 'eylemi' içermek zorundadır. Ancak nesnelere elde edilen imgelerin, aktif birleşimlerini imgegücü-tasarım sağlayabilmektedir. Salt nesnelere elde edilen imgeler herhangi bir zihinsel işleme tabi tutulmaksızın tasarlanamaz. Diğer yandan imgelem (lat. *Imaginatio*; alm. *Einbildungskraft*; ing *imagination*):

"özellikle doğa nesnelere ve doğa olgularını, öyküden ancak doğrudan doğruya hiçbir gerçekliği karşılamayan imgeler üretir. Kant imgelemi, 'bir nesnenin o anda yokken bile sezgide kendini gösterebilme yetisi' diye tanımlar. (...) *Yaratıcı imgelem*, kişinin yeni ya da bilinmedik imgeler oluşturmasını sağlar" (A.g.e.:279).

Buna göre, Fichte'nin bahsetmiş olduğu zorunlu olarak deneyimlediklerimiz (kendinde şeyler), ben'in tasarımının (kendinde anlık) malzemesi olabilir" (Ölçener, 2015:45). Fichte, Kant'ın aksine, numen veya kendinde şeyin bilinemez olduğu fikrinin çelişkili olduğunu düşünmekteydi.

Çünkü, bir şeyin var olduğunu söylememiz, onun hakkından daha şimdiden bir şeyler bildiğimiz anlamına gelir. Üstelik Kant, kendinde şeyin varoluşunu esas, kendinde şeyin duyumun nedeni olduğunu söylemek suretiyle algısal deneyimlerimizi açıklamak için öne sürmüştü. Kendinde şey veya numenlerin duyuların nedeni olarak var olduğunu

söylemekte, kendi içinde bir çelişki ihtiva eder. Çünkü varoluş kategorisi, zihnin sadece duyu yolu ile deneyimlenebilen, nesnelere uygulanabilen bir kavramdır. (...) Fichte açısından bir şeyin bilinmez olduğunu söylemenin bir çelişki meydana getirmesinin nedeni, bu yargı ya da iddianın bizim bir şeyin var olduğunu bildiğimizi ve bu şeyin işte bu anlamda bilinebilir olduğunu ima etmesidir (Cevizci, 2009: 803).

Fichte çerçevesinden baktığımızda öznenin sanat ve obje tasarım-yaratım sürecinde nesne ile ilişkisini göz önünde bulundurduğumuzda, çevresini ve hatta yaşadığı dünyayı tasarlayabilecek güce sahip olduğu çıkarımını yapabiliriz. Diğer yandan Kant penceresinden baktığımızda öznenin, nesnenin adeta kör noktasında kalması, ona özgür tasarım duygusunun eşlik etmesi aksine zorunlu tasarım duygusunun eşlik ediyor olduğu anlamına gelebilir. Böyle bir öznenin ise, eylem-özgürlük alanında sınırlanabileceğini düşünmek mümkündür.

Yine ‘kendinde şey’ (alm. Ding an Sich, İng. Thing in it self) problemi, nesnenin özne tarafından tam olarak bilinip bilinemeyeceği sorunu tasarım-yaratım süreci yanı sıra, algı, anlamlandırma ve çözümlenme problemleri ile de yakında ilgilidir. “Kendinde şey” “Bilen öznenin, bilinçten bağımsız olarak kendi başına var olan, deneyin ötesinde bulunan şey” (Akarsu, 1988: 115). Objenin deneyin ötesinde bulunuyor olması, adeta bir kaygıyı da öznelere taşıyor gibidir. Buna göre özne, nesne ile olan ilişkisinde hep kapanmayan bir mesafe yaşamaktadır. Fiziksel var olan ‘gerçek’ olarak nitelendirilen nesnelere dünyası ile diğer yandan, bu gerçeğin özne tarafından anlamlandırılıp belirlenmesi, olanaklı olan ve var olanlar arasında nasıl bir kaygı oluşturabileceğini, George Wilhem Friedrich Hegel’in özne ve nesneye bakışında görmemiz mümkün olabilir.

Kant sonrası Alman idealistleri, onun Kendinde şey bilinemez tezine karşılık, var olanların bilinebileceği tezini öne sürmüşlerdir. Kant’ın anlama yetisi kategorilerini dış dünyaya atfetmesine karşılık Hegel, maddesel şeyler de dahil olmak üzere, her bilgi objesinin zihnin ürünü olduğu fikrinden yola çıkmış, her gerçekliğin us’a dair olduğunu her ussal olanın ise gerçeklik olduğunu öne sürmüştür. Böylelikle Kant’ın kategorileri Hegel siteminde nesnel gerçekliğini mutlak zihinde kazanmış gibidir. Böylece özne ve nesne gerçeklik içinde var olacak nesneyi ise anlamlandırabilecek olan sadece ve sadece özne olacaktır. Bu durum özne-nesne ikiliğinde algı, aldanma buna yönelik kaygı gibi problemleri de beraberinde getirmektedir.

Hegel gerçekliğin ussal olduğunu söylerken özne nesne ilişkisini anlatırken “‘Ben’ evrensel bir Ben, ve nesne evrensel bir nesnedir” ifadesini kullanmaktadır (Hegel, 1986: 77). Ona göre nesne, “çokluğun *yalın* bir *birlikteliğinden* başka bir şey değildir; ama bu çokluktakiler belirlilikleri içinde kendileri *yalın evrenseldirler*”(A.g.e.: 77). Buna göre bir nesne olan koltuğu ele aldığımızda, onda bilinmeyen kendinde olan bir nesne olmadığını söyleyebiliriz. Düşünürü göre nesneye sahip olduğumuz idelerin toplamı onu oluşturmaktadır. Sandalyenin üzerinde bulunan tümel kavramlar, örneğin, mavi olması, yumuşak olması, kare

TOBİDER

şeklinde olması gibi kavramların birliği ile koltuk, koltuk olmaktadır. Diğer yandan Hegel yine 'bu' olarak işaret ettiği nesneye şu örneği vermektedir:

Bu tuz yalın bir Burasıdır ve aynı zamanda çok-yalındır; ak ve ayrıca acı, ayrıca kübik şekilli, ayrıca özgül ağırlıklıdır vb. Tüm bu özellikler çokluğu yalın bir Burası içindedir, ki orada öyleyse iç içe geçmişlerdir; hiçbirinin ötekilerden bir başka Burası yoktur, tersine her biri ötekilerin de Burada her yerdedir; aynı zamanda, değişik Buralar ile ayrılmaksızın, bu iç içe geçmede birbirlerini etkilemez ya da değiştirmezler (...) onları böyle birlikte tutan *Şeylik*dir. (A.g.e.: 49).

Nesneyi anlamlandıran özne, diğer yandan gerçeklik ve kendi arasında bir mesafe içindedir. Nitekim Hegel, nesneye karşı bilincin "ekleme ya da çıkarma ile gerçekliği değiştirebileceğini söyler" (A.g.e.: 80). Ve bu doğrultuda özne nesneye yönelik bir aldanma deneyimleyecektir. Düşünürü göre bilinç, aldanma karşısında tekrar ve tekrar gerçeği kurmaya çalışacaktır. Diğer yandan Hegel bu deneyimlemenin adeta varoluşsal bir endişeye sebep olduğunu aşağıdaki cümlelerle ifade eder:

Bilinç bu şiddete, sınırlı doyumunun bozulmasına kendi elinden uğrar. Bu şiddeti duyduğu zaman gerçek önündeki endişe ile bilinç hiç kuşkusuz geri çekilebilir ve yitirilme tehlikesinde olanı korumak için çabalayabilir. (A.g.e.: 60).

Bu ifadeleri özellikle yaratma edimine sahip bir sanat, sanatçı üzerinden değerlendirmeye ve okumaya çalıştığımızda, sanatçının nesnesi ile olan ilişkisinde, gerçeklik ile olan yanılma ve aldanmanın ötesine geçmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Sanatçı sadece var olanlar dünyasından elde ettiği materyallerin dışında, kendi gerçekliğini üretmeye çalışan olarak değerlendirebilir. Hegel'de bahsedilen zihnin gerçeklik karşısında duyduğu kaygı ve gerçek ile kapanmayan mesafe, sanatsal yaratıcılıkta eylem (act) ile birleşerek, tamlığa ulaşabilme olanağını taşıyor gibidir. Yine zihnin obje ile karşılaşmasındaki anlamlandırma, çözümleme sürecinin Fichte'nin reflektif düşünüş sistemi üzerinden okumak mümkündür. Özne-nesne karşılıklı ilişkisinde yargı yetisi merkezi bir roledir. Düşünürü göre;

Bilincin gelişimi yaratıcı imgelemin ürününün daha belirli kılınmasını gerektirir. Bu ise anlak ve yargı yetileri tarafından yerine getirilir. Anlak düzeyinde 'Ben' tasarımları kavramlar olarak saptar (fixiert), ve bu arada yargı yetisinin bu kavramları düşünce-nesnelere döndürdüğü söylenir, şu anlamdaki yalnızca anlakta değil ama o denli anlak için var olmaya başlarlar. Hem anlak hem de yargı öyleyse sözcüğün tam anlamı ile anlama için gereklidir. 'Anlakta hiçbir şey yoksa hiçbir yargı yetisi de yoktur: hiçbir yargı yetisi yoksa, anlakta anlak için hiçbir şey yoktur' (Copleston, 1990: 66).

Yargı yetisi anlama için gereklidir. Buna göre bir objenin öznel tarafından değerlendirilmesi varlık alanında olan bir objenin değerlendirilmesini de olanaklı kılar. Bu çerçevede Hegel'in bahsetmiş olduğu 'nesneye karşı ekleme çıkarma yapma' söz konusu olabilir. Buna göre reflektif süreçleri birbirinden farklı öznel, bir sanat eserini veya bir

objeyi, tasarımcısından farklı şekilde yorumlayabilir ve değerlendirebilir. Ancak bu farklı yargı yetileri sayesinde obje üretimi ve tasarım farklılıkları mümkün ve sürekli olabilir. Farklı tasarım ve yaratım yetisi ise bir sanat veya teknoloji objesini olağan olandan ayırır.

Diğer yandan yine, Friedrich Schiller (1759-1805), akılsallık-duyusalılık, nesnellik-öznellik, tümellik-bireysellik, zorunluluk-özgürlük gibi birbirine zıt kavramlar koyularak, özne üzerinde çatışma yarattığını dile getirmiştir. Bu karşıtlıklarda birinciler öznenin akıl yanında, ikinciler ise öznenin duyum yanına hitap etmektedir. Schiller, *biçim* ve *duyum* dürtüsü olarak isimlendirdiği karşıtlığı, çözmek üzere kullandığı *oyun* dürtüsü kavramını ortaya koyar. Schiller'in ifade ettiği, duyum dürtüsü, duyusal-madde (doğa) yaşama, akıl yanına ise biçim dürtüsü eşlik etmektedir. Bu karşıtlık gerilim halindedir. Bu gerilimi ancak ve ancak oyun dürtüsü ortadan kaldırabilir. Oyun dürtüsü diğer iki dürtüyü de kendisi içinde kuşatarak, duyu ve aklın uyumunu sağlar ve güzelliği, estetiği yakalar. “Böyle bir insan, artık estetik bir insandır. Estetik insan oynayan insandır ve biricik oynayan varlıktır, özgür bir varlıktır” (Tunalı, 2012: 149). Düşünürün oyun dürtüsü kavramı, yaratıcı özne için bir gerekliliktir. Doğa nesnelere elde ettiği duyusal verileri, saf halde aklın biçimsel yanında depolamanın yanı sıra, onu dönüştürerek, yeni bir obje haline getirebilmek oyun dürtüsü ile mümkündür. Schiller'e göre oyun oynayan insan özgür insandır. Düşünürün, biçim ve duyum dürtüsü kavramlarını irdelediğimizde, Fichte'nin, özgür ve zorunlu tasarımları ile karşılıklı ele almamız mümkün olabilir. Buna göre Schiller'in biçim dürtüsü zorunlu, duyum dürtüsü ise özgür tasarımlar olarak görülebilir. Bu noktada, ancak Fichte'nin ben'in bütünlüğüne giden reflektif sistemi, oyun oynayan insanı, özgür eyleyen insanı var edebilir.

Sonuç olarak, Fichte'ye göre; şey tasarımı, refleksiyon edimi ile sağlanmaktadır. “Kavrama edimi, önceden türetilmiş sezgi üzerine özgür bir refleksiyon edimidir ve özgür bir edim olarak ortaya konulur” (Fichte, 2006: 217). Refleksiyon, akıl yürütmeye dayanmakta ve diskürsiftir. “Yalın bir biçimde düşünüldüğünde, bu refleksiyon edimi, bir isteme edimi olarak; sezildiği sürece bir ‘yapma’ olarak görünür. Aynı refleksiyon edimi tüm empirik bilincin temelidir” (A.g.e., 221). Buna göre nesnenin kavranışı, akıl yürütme ve isteme edimini bir arada düşündüğümüzde, eylem alanını ‘yapma’ görürüz. Tasarım-yaratma sürecinde bu refleksiyon ediminin işleyişinden bahsetmek mümkün olabilir ve yine bu şekilde sanatçı, nesne ile mesafesini bu süreç içerisinde aşabilir.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1988) **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: İnkilap Kitapevi.

Armaner, T. (1998) “*Özne/Nesne İkiliği Açısından Sanatçı/Sanat Yapıtı İlişkisi: Kant, Fichte, Hegel, Heidegger*”, *Toplum ve Bilim*, 79.

Cevizci, A. (2009) **Felsefe Tarihi**, İstanbul: Say Yayınları.

Copleston. (1990), **Copleston Felsefe Tarihi Alman İdealizmi**, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi

Fichte, (2006), **Alman İdealizmi 1 Fichte**, Hazırlayanlar: E.A. Kılıçarslan, G. Ateşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Hegel (1986) **Tinin Görüngübilimi**, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.

Ölçener, D. (2015) **Öznel İdealizm Açısından Sanatta ve Sanat Felsefesinde Yaratıcılık**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Spitzer, M., Maher, A. B. (1998), **Felsefe ve Psikopatoloji**, çev. Ö. Karaçan, İstanbul: Gendaş.

Timuçin, A. (2004) **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Bulut Yayınları.

Tunalı, İ. (2012) **Estetik**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Wittgenstein, L. (2007) **Felsefi Soruşturmalar**, çev. H. Barışcan, İstanbul: Metis.

**READING *MIDNIGHT'S CHILDREN* AND *SONG OF LAWINO & SONG OF OCOL* AS
WORKS OF POSTCOLONIAL THEORY**

***GECEYARISI ÇOCUKLARI VE LAWINO'NUN & OCOL'UN ŞARKISI ESERLERİNİN
POSTKOLONYAL TEORİ ÇALIŞMASI OLARAK İNCELENMESİ***

Özlem DİLAVER¹

ABSTRACT

Postcolonialism is basically a period of time after colonialism and postcolonial literature addresses the problems of decolonization. It is a term used to talk about writers or their works that deal with the issues of decolonization, political or social independence of the colonized people or countries. In consideration of postcolonialism this paper explores the issue of postcolonialism examining *Song of Lawino & Song of Ocol* (1956) by Okot p'Bitek and *Midnight's Children* (1980) by Salman Rushdie. Both writers examine the issue of postcolonialism and discuss it by creating their own histories. In the books we trace the fragmented stories of the characters. While Rushdie provides individualized history of India in the eyes of Saleem, Okot p'Bitek creates the character of Lawino who represents the African nation.

Keywords: Salman Rushdie, Okot p'Bitek, Colonialism, Postcolonialism, Postcolonial Literature, Africa, India, history.

ÖZ

Postkolonyalizm temel olarak kolonyalizm sonrası zamanı ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Postkolonyal edebiyat ise Avrupa sömürgelerinin bağımsızlaşma sürecinin sorunlarına işaret eden; sömürülen ülkelerin ve insanların sosyal ve politik bağımsızlıklarını dile getiren yapıtları veya bu yapıtların yazarlarını kapsayan edebiyattır. Bu bildiri postkolonyalizm kavramı ışığında Salman Rushdie'nin *Geceyarısı Çocukları* ve Okot p'Bitek'in *Lawino'nun Şarkısı & Ocol'un Şarkısı* eserlerini irdelemektedir. Her iki yazar da eserinde kendi hikayelerini anlatarak postkolonyalizmi inceler. Okuyucu eserlerde karakterlerin parçalanmış öykülerinin izini sürer. Rushdie ana karakter Saleem'in

¹ Okt., Adnan Menderes Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Email: ozlem.dilaver@adu.edu.tr

gözünden Hindistan'ın tarihini ortaya koyarken, Okot p'Bitek ise Afrika ulusunu simgeleyen Lawino karakteriyle okuyucunun karşısına çıkar.

Anahtar Kelimeler: Salman Rushdie, Okot p'Bitek, Kolonyalizm, Postkolonyalizm, Postkolonyal Edebiyat, Afrika, Hindistan, tarih.

Postmodernism and Postcolonialism are two theoretical approaches that are jointly integrated in the world of literature. The interplay of postmodernism and postcolonialism is especially reflected in Indian literature. Wattenbarger in her thesis, asserts that “postcolonialism cannot be set aside as a tool for understanding Indian novels. Together, postcolonialism and postmodernism can provide clarity as to the complete character of contemporary Indian literature in English – particularly in Rushdie’s *Midnight’s Children*.”²

Based on Gandhi’s statement “postmodernism opens the door to postcolonialism,”³ it will be pertinent to define postmodernism. “Postmodernism is about language. About how it controls, how it determines meaning, and how we try to exert control through language. About how language restricts, closes down, insists that it stands for something. Postmodernism is about how ‘we’ are defined within that language, and within specific historical, social, cultural matrices. It’s about race, class, gender, erotic identity and practice, nationality, age, ethnicity. It’s about difference. [...] Postmodernism is about history. But not the kind of ‘History’ that lets us think we can know the past. History in the postmodern moment becomes histories and questions. It asks: Whose history gets told? In whose name? For what purpose? Postmodernism is about histories not told, retold, untold.” says Brenda Marshall in her book titled *Teaching Postmodernism: Fiction and Theory*. According to Marshall we are speaking now of “histories” instead of “History”. There are no longer absolute and unquestionable truths or facts. It is the voice of postmodernist movement.⁴

As we talk about “histories” rather than “History”, history lacks objectivity and thus embraces subjectivity. So many versions of historical truth and many realities may be accepted.⁵ According to Sabrina Haussamani, “[h]istory, it turns out, depends a great deal on who remembers it, how it is retold, and upon the teller’s political/personal stake in it.”⁶

² Wattenbarger, M.; *Reading Postcolonialism and Postmodernism in Contemporary Indian Literature*, Bachelor’s Diploma Thesis, Ohio Dominican University, 2012, p. 30.

³ Gandhi, L.; *Postcolonial Theory: A Critical Introduction*, Columbia University Press, New York 1998, p. 30.

⁴ Marshall, B.; *Teaching Postmodernism: Fiction and Theory*, Routledge, USA 1992, p. 4.

⁵ Santos, J.; “Historical Truth in Salman Rushdie’s *Midnight’s Children*: A Question of Perspective”, Arizona State University 2003, p. 6.

⁶ Haussamani, S.; *Salman Rushdie: A Postmodern Reading of His Major Works*, Rosemont Publishing & Printing Corp, USA 2002, p. 36.

Salman Rushdie himself indicates that “History is always ambiguous. Facts are hard to establish, and capable of being given many meanings. [...] The reading of Saleem’s unreliable narration might be, I believe, a useful analogy for the way in which we all, every day, attempt to ‘read’ the world.”⁷ Rushdie uses fiction and facts to emphasize the ambiguous nature of history. Here he points out each person reads and narrates his/her own world and history in different ways. From this perspective Jennifer Santos notes that “the truth-value of an individual’s perception of history retains a validity independent of the recorded ‘facts’ of history.”⁸

The above discussion is my point of departure which I would like to develop in relation to “Postcolonialism”. This study investigates the historical reflections of the two historical works in the light of the Postcolonialism.

Postcolonialism is a period that comes after the end of Colonialism. The term “Postcolonialism” refers to the ways in which culture, race, ethnicity are represented in modern era just after the colonized countries gained their independence. Postcolonialism is both a body of theory and a study of political and cultural change. It is concerned with both how European nations conquered and controlled ‘Third World’ culture and how Third World countries have responded and resisted the attacking of European nations. “Postcolonial theory formulates its critique around the social histories, cultural differences and political discrimination that are practiced and normalized by colonial and imperial machineries.”⁹ It examines the origins, effects and political, cultural, and social results of Europe colonization of different cultures and regions of the world through the study of many literary texts. In this sense, postcolonial literature is also a term used to talk about writers or their works that deal with the issues of de-colonization, political or social independence of the colonized people or countries.

Edward Said, Homi Bhabha and Frantz Fanon are the most recognized names in the field of postcolonial theory. With his groundbreaking book *Orientalism* (1978), Edward Said is regarded as the father of postcolonialism. In this theoretical work, Said analyses how European nations initiated colonialism.

In consideration of “Postcolonialism” this paper endeavors to highlight the various historical details mentioned in the two novels, *Song of Lawino & Song of Ocol* by Okot p’ Bitek and *Midnight’s Children* by Salman Rushdie. Both are postmodernist and postcolonial

⁷ Rushdie, S.; *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-1991*, Granta Books, London 1991, p. 25.

⁸ Santos, J.; *Ibid*, p. 7.

⁹ Rukundwa, Lazare S.; , Andries G van; “The Formation of Postcolonial Theory”. *HTS Theologiese Studies / Theological Studies*; Vol 63, No 3 (2007), p. 1174.

works written in the 1950s. In these books, history is told by the characters Salem, Lawino and Ocol. We trace the histories of these characters throughout the works.

Both writers are from different countries. Salman Rushdie is an Indian author and Okot p'Bitek is from Africa. Both tell their own history. Okot's narrative poem raises controversial issues which depict the sharp realities of Uganda after the withdrawing of colonial powers. A portrait of colonizing powers' struggle to exploit a country is drawn in this poem sharply and shockingly. They set people against themselves, divide and exploit the target. This is how colonialism goes. The manipulation is well seen in the character of Ocol. 10 Salman Rushdie's novel "evokes the idea of blackness and therefore the question of negritude."¹¹

MIDNIGHT'S CHILDREN

Generally, Salman Rushdie examines post-colonial countries, depicting the problems of emigration, cultural oppression and self-determination in his novels. His works are ranked among the post-colonial literatures blending post-structuralism and post-modernism. Rushdie creates a new history based on historical facts – he sets his main character against 'a real historical backdrop' viewing history through the eyes of his characters.¹²

Rushdie's most celebrated novel *Midnight's Children* is often associated with several categories of literary fiction, including magical realism, postcolonial fiction, and postmodern literature. As the novel combines the features of magic realism with historical facts, it could be read as not only fantasy but a "history book".

The novel is set in the 20th century India and reveals the historical and political issues. History is a giant machine that affects the whole characters in the novel. "The history in *Midnight's Children* is seen through the eyes of an individual: it is not the dominant, official 'History' but a history that is personalized and therefore given life, significance, and meaning."¹³ In the novel the protagonist Saleem Sinai re-imagines his own history to comprise a new reality from his fragments of memory. So the novel "is out to show that history does have meaning; in fact, history has many meanings. For Rushdie, history is individual, and history's meaning is determined by the present. The message is, to a great

¹⁰ www.writework.com

¹¹ Mitra, R. (ed.); *Salman Rushdie's Midnight's Children*, "Salman Rushdie's 'Midnight's Children': History and Fiction as Co-ordinates in Search for Meaning", Atlantic Publishers and Distributors, India 2006, p. 738.

¹² Polcarova, D.; *Historical and Political Issues of India as Reflected in Rushdie's Midnight's Children*, Bachelor's Diploma Thesis, Masaryk University, Faculty of Arts 2008, p. 16.

¹³ Santos, J.; *Ibid*, p. 3.

extent, that history is not logical, it is not scientific or even objective but it still can have meaning.”¹⁴

Midnight’s Children is a literary response to a series of real life situations that have been cleverly fictionalized through allusions, disguised as well as direct, to the country’s recent as well as not so recent past. “The novel has an epic sweep covering about six decades in the history of the Indian subcontinent. Book One covers the time from the Jallianwala Bagh incident in April, 1919, to the birth of the protagonist, Saleem, on August 15, 1947; Book Two extends up to the end of the Indo-Pakistan war in September, 1965, and Book Three envelopes the period up to the end of the Emergency in March, 1977, and includes the Bangladesh war, as well.”¹⁵

Written after India gained its independence, this novel takes an important place in Indian literature. The political upheaval and constant threat of violence that marked the independence of India form the backdrop for the novel. Like Rushdie himself, Saleem, the narrator of Midnight’s Children, is born on the eve of independence, and the events of his life closely parallel events in the development of both India and Pakistan. In Rushdie’s novel the development of India as an independent and therefore ‘new’ country is compared to the development of a new-born baby, Saleem Sinai. The reader is convinced that what happens to India is heavily influenced by unfortunate accidents that happened to Saleem and therefore that Saleem has a major impact on India’s development. But one must admit that not only Saleem changes the India’s direction of development, but also his family and close friends have a significant impact on India.¹⁶

It is stated that Midnight’s Children’s importance and significance as a postcolonial text arises from the novel’s ability to intertwine three major themes: the creation and telling of history, the creation and telling of a nation’s and an individual’s identity, and the creation and telling of stories. This novel expresses the themes of the creation and re-telling of history, identity, and stories. By doing so, it introduces the problems of postcolonial identity through the forms of hybridity.¹⁷

There are various and different characters in the novel each of whom tells his/her own history. Saleem is the most significant of all these characters. With the character of Saleem Sinai, Rushdie combines India’s narrative into his personal narrative.¹⁸ In the novel history is given meaning through the voices of these diverse characters and their individual experiences

¹⁴ Santos, J.; Ibid, p. 4-5.

¹⁵ Mitra, R. (ed.); Ibid, p. 1.

¹⁶ Polcarova, D.; Ibid, p. 20.

¹⁷Bounse, Sarah H.; “Hybridity and Postcoloniality: Formal, Social, and Historical Innovations in Salman Rushdie’s *Midnight’s Children*”, 2009, pp. 2-3.

¹⁸ Bounse, Sarah H.; Ibid, p. 13.

as the retelling of history is fragmented. So history is seen subjectively through the eyes of Saleem. He tells his own truth:

I told you the truth, I say yet again, Memory's truth, because memory has its own special kind. It selects, eliminates, alters, exaggerates, minimizes, glorifies, and vilifies also; but in the end it creates its own reality, its heterogeneous but usually coherent versions of events; and no sane human being ever trusts someone else's version more than his own. (p. 108)

We understand from this quotation that Saleem rearranges his history. For Saleem everything he says is true. Because, as it is indicated in Eric Grekowiez's essay, reality itself is a construct, any story is 'true' so long as it helps people make sense of their world. And also a story is 'false' when it cannot accomplish this end. Realities exist because of the ways that cultures conceptualize them - rather than as separate ontological entities.¹⁹ In this respect, while he is interpreting his and his nation's history Saleem creates a new pattern. And this pattern serves as truth.

Born at the stroke of midnight on August 15, 1947, the day of India's independence from British rule, Saleem's life becomes a microcosm of post-Independent India. His life parallels with that of India. So his attempt to reconcile his various multiple identities reflects India's struggle to reunite its multiple nationhoods after the colonial rule.²⁰

We see Saleem Sinai as the voice and living embodiment of his nation who is yoked by his birth to India's fate.²¹ He says he is "mysteriously handcuffed to history, [his] destinies indissolubly chained to those of [his] country." (p. 214) By "handcuffing" India to Saleem, Rushdie provides Saleem a unique possibility to change the course of Indian history, and therefore allowing him to identify himself with his country.²² "He was born exactly at midnight, simultaneously with the free Indian nation: "Clock-hands joined palms in respectful greeting as I came" (p. 1), writes Saleem. "Oh, spell it out, spell it out: at the precise instant of India's arrival at independence, I tumbled forth into the world" (p. 1). Saleem's fate is

¹⁹ Grekowiez, E.; "Salman Rushdie's 'Midnight's Children' and the Metaphors of Fragmentation", *Journal of South Asian Literature*, Vol. 31/32, No. 1-2, 1996/1997, p. 220.

²⁰ Miller, Cathy C.; "Salman Rushdie's 'Stereoscopic Vision:' Postcolonial Environments in *Midnight's Children*", *New Horizons in Environmental Rhetoric*, San Diego State University, Oct. 2005, p. 49.

²¹ Györke, A.; "Allegories of nation in 'Midnight's Children', *Hungarian Journal of English and American Studies*, Vol. 7, No. 2, Fall 2001, p. 181.

²² Polcarova, D.; *Ibid*, p. 27.

entangled with that of his country, his body comes to represent the body of the nation, and he becomes the allegorical figure of the Indian nation.²³

Thus, Saleem becomes the representative of his nation and his generation:

I am everyone everything whose being in the world was affected by mine. [...] Nor am I particularly exceptional in this matter; each “I”, everyone of the now six-hundred-million plus of us contains a similar multitude. (p. 195)

Here he connects himself to his nation and its people. As a product of postcolonial India, Saleem must piece together the multifarious fragments of his identity, just as India must begin anew in rebuilding her identity in the wake of colonialism. His story represents the plural identities of India and the fragmented search for self through memory.²⁴

SONG OF LAWINO & SONG OF OCOL

Throughout the history it is known that Africa has undergone many difficulties in terms social and political issues. Of all these issues, the colonization is the most prominent one. Between the 1870s and 1900, Africa faced European imperialist aggression, diplomatic pressures, military invasion, and eventual conquest and colonization. At the same time, African societies put up various forms of resistance against the attempt to colonize their countries and impose foreign domination. By the early twentieth century, however, much of Africa had been colonized by European powers.²⁵

“Song of Lawino & Song of Ocol” is a long narrative poem written in 1956 by Ugandan poet Okot p’Bitek. It was first published in Luo and later translated into other languages including English in 1966. Song of Lawino has become one of the most widely read literary works originating from Sub-Saharan Africa. It has also become culturally ironic within Africa, because of its display of how African society was being destroyed by the colonization of Africa.

Okot p’Bitek is an African writer. In his poem he wishes to express African ideas by choosing the two characters – Lawino and Ocol. These characters have become prototypes of two opposing approaches to the cultural future of Africa.

The story is told as a dialogue between Lawino and her husband. The poem is separated in different chapters, each one detailing the problems facing Lawino and Ocol in

²³ Mitra, R. (ed.); Ibid, pp. 170-171.

²⁴ Miller, Cathy C.; Ibid, p. 42.

²⁵ www.exhibitions.nypl.org

their marriage, their differences and value systems. It is very clear that Lawino stands for traditions in the poem. On the other hand, Ocol, her husband defends both change and westernization; he is also a symbol of colonization.

The poem itself addresses the issues that Africa has faced. It poses these questions: What kind of liberation should Africa take on? Should it honor its traditions, or should it adopt the European values that were already set in place during colonialism? Okot p'Bitek addresses these questions by telling the story of Lawino "to explore the negative consequences of Western colonialism and culture on Africa."²⁶

The Song of Lawino is a very rich poem. It addresses important issues which affected Africa. And it is regarded as a satirical comment on the neo-colonial mentality of the African petty bourgeoisie – the intellectuals and political leaders of Africa.²⁷

Lawino, the major character in the poem, is a woman whose husband, Ocol, throws her out of their home and brings home a more Europeanized woman as a wife. Lawino criticizes her husband because he has abandoned her for another woman called Clementine who is educated, modern, speaks in English and acts like a white lady. Unlike Clementine, Lawino has not been to school. She was never baptized. She can't dance like the white people. She says:

I cannot dance the rumba,
My mother taught me
The beautiful dances of Acoli.
I don not know the dances of
White People.
I will not deceive you,
I cannot dance the samba! (p. 42)

Lawino tells us her husband insults her all the time:

Husband, now you despise me
Now you treat me with spite
And say I have inherited the
stupidity of my aunt;
Son of the Chief,

²⁶ Otiso, Kefa M.; *Culture and Customs of Uganda*, Greenwood Press, USA 2006, p. 40.

²⁷ Ngara, E.; *Ideology & Form in African Poetry: Implications for Communication*, Villiers Publications, London 1990, p. 63.

Now you compare me
With the rubbish in the rubbish
pit, (p. 34)

And she goes on:

He says I am rubbish,
[...]
He says I am primitive
Because I cannot play the guitar,
He says my eyes are dead
And I cannot read,
He says my ears are blocked
And cannot hear a single foreign
word,
That I cannot count the coins. (p. 35)

Ocol also insults her parents, the black people and all the African ways although he is himself a black man:

He says my mother is a witch,
That my clansmen are fools
Because they eat rats,
He says we are all Kaffirs.
We do not know the ways of
God,
We sit in deep darkness
And do not know the Gospel,
He says my mother hides her
charms
In her necklace
And that we are all sorcerers. (p. 35)

Ocol is so thoroughly colonized that he hates his people and Africa. He also denies his Africanness. The whole story of the work is set around this conflict.

Ocol reflects the situation of the native people of an African country willing to imitate the western culture. His notion is at the same time the notion of European culture he embraces. He is regarded as the victim of the cultural onslaught. "He has adopted all the culture of the Western world: ballroom dancing, kissing, Western dressing, smoking, eating

Western foods, Western technology, Christianity and the meaningless names that the adherents give their children. He savagely attacks all the cultural practices of his people, dismissing them as backward.”²⁸ So in this respect it is widely accepted that to colonize a country you must first colonize the minds of the people. After colonizers have imposed the western values into the minds of these people as portrayed in Okot’s work, there is no need to invade that country by force because they are already conquered. They are ready to give what the western powers demand.

Ocol even despises her body and black skin:

He says I soil his white shirt
If I touch him,
My husband treats me
As if I am suffering from
The ‘Don’t touch me’ disease!
He says that I make his bed-
sheets dirty
And his bed smelly. (p. 53)

All of the issues the poem address are the ones that have concerned and divided African nations since liberation from colonialism. For all these perceptions the poem is regarded as a response to colonialism.

As it is understood, Okot p’Bitek’s poem can be defined as a kind of literary resistance against colonizers. Moreover “Okot took African poetry from defense to attack.” (p. 15) It is very clear that in this poem p’Bitek primarily deals with African culture, e.g. their dancing, colonizers’ approaches to them, colonizers’ values. His first concern is to defend his culture from colonizers and through his poem he achieves it successfully.

To conclude; in this study the two books – *Midnight’s Children* and *Song of Lawino & Song of Ocol* – have been investigated in the light of postcolonialism because both works are regarded as postcolonial works. Both writers examine the issue of postcolonialism and discuss it by creating their own histories. Thus the books have been analyzed according to the historical concepts.

As history is an individual and of course subjective entity, we trace the fragmented stories of the characters. While Rushdie provides individualized history of India, Okot p’Bitek creates the character of Lawino who represents the African nation. In both works we see the

²⁸ P’bitek, O.; *Song of Lawino*, Kenya Litho Ltd., Kenya 2009, p. 7.

psychological effects of colonial domination on the nation and also its people. Saleem and Lawino are created as the embodiments of their culture. “By paralleling Saleem’s life with the events following India’s independence, Rushdie ties the identity of the postcolonial country directly to the individuals that are products of it.”²⁹ On the other hand Okot p’Bitek, with character of Lawino, mocks all Ocols who care the habits and traditions of the White. His work provides a defense of African culture.

REFERENCES

BOUNSE, Sarah Habib; “Hybridity and Postcoloniality: Formal, Social, and Historical Innovations in Salman Rushdie’s *Midnight’s Children*”, 2009.

Gandhi, Leela; *Postcolonial Theory: A Critical Introduction*, Columbia University Press, New York 1998.

GREKOWIEZ, Eric; “Salman Rushdie’s ‘*Midnight’s Children*’ and the Metaphorics of Fragmentation”, *Journal of South Asian Literature*, Vol. 31/32, No. 1-2, 1996/1997, pp. 219-237.

GYÖRKE, Agnes; “Allegories of nation in ‘*Midnight’s Children*’”, *Hungarian Journal of English and American Studies*, Vol. 7, No. 2, Fall 2001, pp. 169-190.

HASSUMANI, Sabrina; *Salman Rushdie: A Postmodern Reading of His Major Works*, Rosemont Publishing & Printing Corp, USA 2002.

KARAMCHETI, Indira; “Salman Rushdie’s ‘*Midnight’s Children*’ and an Alternate genesis”, *Pacific Coast Philology*, Vol. 21, No. 1-2, November 1986, pp. 81.84.

MARSHALL, Brenda; *Teaching Postmodernism: Fiction and Theory*, Routledge, USA 1992.

MILLER, Cathy C.; “Salman Rushdie’s ‘Stereoscopic Vision:’ Postcolonial Environments in *Midnight’s Children*”, *New Horizons in Environmental Rhetoric*, San Diego State University, Oct. 2005, pp. 42-50.

MITRA, Reena (ed.); *Salman Rusdie’s *Midnight’s Children**, “Salman Rushdie’s ‘*Midnight’s Children*’: History and Fiction as Co-ordinates in Search for Meaning”, Atlantic Publishers and Distributors, India 2006.

MOHAMMED, Patricia; “*Midnight’s Children* and the Legacy of Nationalism”, *Callaloo*, Vol. 20, No. 4, Autumn 1997, pp. 737-752.

NGARA, Emmanuel; *Ideology & Form in African Poetry: Implications for Communication*, Villiers Publications, London 1990.

²⁹ Miller, Cathy C.; *Ibid*, p. 49.

OTISO, Kefa M; Culture and Customs of Uganda, Greenwood Press , USA 2006.

POLCAROVA, Dita; Historical and Political Issues of India as Reflected in Rushdie's Midnight's Children, Bachelor's Diploma Thesis, Masaryk University, Faculty of Arts, 2008.

P'BITEK, Okot; Song of Lawino, Kenya Litho Ltd., Kenya 2009.

_____ ; Song of Lawino & Song of Ocol, Heinemann Publishers, 1984.

RUKUNDWA, Lazare S; Andries G van; "The Formation of Postcolonial Theory". HTS Theologiese Studies / Theological Studies; Vol 63, No 3 (2007), pp. 1171-1194.

RUSHDIE, Salman; Midnight's Children, Penguin (Non-Classics), UK 1991.

_____ ; Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-1991, Granta Books, London 1991.

SANTOS, Jennifer; "Historical Truth in Salman Rushdie's Midnight's Children: A Question of Perspective", Arizona State University, 2003.

WATTENBARGER, M.; Reading Postcolonialism and Postmodernism in Contemporary Indian Literature, Bachelor's Diploma Thesis, Ohio Dominican University, 2012.

<<http://exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-colonization-of-africa.html>> (26.05.2013)

KAZAK TÜRKÇESİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ A SESİYLE BAŞLAYAN ORTAK FİLLERİN İSTEM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF VALENCY OF KAZAKH TURKISH AND TURKEY TURKISH COMMON VERBS STARTING WITH A SOUND

Şeyma GÜRLEYEN¹

ÖZ

Fiilin tanımı farklı biçimlerde birçok defa yapılmıştır. Bu tanımların ortak yönü, fiilin cümledeki öğeleri belirlemesi konusu üzerinde durulmasıdır. Bir başka deyişle cümlede bulunabilecek en fazla öge sayısını cümlenin yüklemi belirler. En basit haliyle yüklem alabileceği öge sayısı yüklem olan fiilin istemidir. Türkoloji sahasında istem yeni sayılabilecek bir konu olmasına karşın günden güne istem konusundaki çalışmalar artmaktadır. Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi gibi çağdaş Türk lehçelerinde istem konusunda fiil-öge sayısı, istem nöbetleşmeleri (hâl eki nöbetleşmeleri), fiillerin girdiği kategoriye göre istemleri, fiillerdeki çatı değişimlerinin isteme etkileri, anlam-istem ilişkisi odaklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada öncelikle *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*'nün /a/ sesinde yer alan madde başları taranmış ve bunun sonucunda kırk yedi fiil çalışma örneği olarak tespit edilmiştir. Bu fiillerin anlam karşılıkları *Büyük Türkçe Sözlük*'ten tespit edilmiştir. Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde tespit edilen ortak fiillere örnek cümleler bulunmuştur. Bu cümlelerde kullanılan hâl ekleri karşılaştırılmıştır. Sonuç kısmında ise örneklemdeki fiiller Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinde aynı isteme sahip olanlar, farklı istemi olanlar ve istem konusunda karşılaştırma yapılamayanlar olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstem, Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi

¹ Arş. Gör. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: seymagurleyen@gmail.com

ABSTRACT

Definition of verb has been made many times in different forms. The common denominator of these definitions is the emphasis that the verb determines the elements of a sentence.. In other words, the verb of the sentence determines the maximum possible element number. Basically, element number that can be obtained by the verb is the valency of it. Despite its novelty in Turcology field, researches upon valency are increasing day by day. There are researches within the scope of valency task in modern Turkish dialects such as Turkey Turkish, Kazakh Turkish, Uzbek Turkish, Gagauzian Turkish, Turkmen Turkish and Azerbaijan Turkish which are focusing on verb-element number, valency interchanges (affix interchanges), valencies based on the categories of the verbs, affect of voice variances of the verbs on valency and relationships between semantics and valency. In this research, lexical entries situated in /a/ sound of Kazakh Turkish-Turkey Turkish dictionary were searched at first and consequently forty seven verbs were determined as research samples. Meanings of these verbs were detected in Great Turkish Dictionary. Example sentences for the detected verbs in Kazakh Turkish and Turkey Turkish were found. Affixes used in these sentences were compared. Sample verbs were classified in the result section as the verbs having same valencies, the verbs having different valencies and verbs that were not compared for valencies.

Keywords: Valency, Turkey Turkish, Kazakh Turkish

Giriş

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi, Türkçenin iki farklı lehçesidir ve pek çok ortak özellik barındırırlar. İsim ve fiil kategorilerinin işletim biçimleri, eklerin kelimelerle birleşme şekilleri, sözdiziminin paralelliği bu ortak özelliklerden bazılarıdır. Bunun yanında temel ses denklikleri bilindiği takdirde kelime varlığı açısından da ortaklıkların çokluğu aşikâr bir hal alır. Tüm benzerliklere ve ortaklıklara karşın bu iki lehçenin birbirinden uzak coğrafyalarda bulunması; etkileşimde buldukları dillerin farklı olması gibi etkenler Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasındaki farklılıkların zaman içinde artmış olmasının nedenleri arasında sayılabilir. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasında görülen ortaklıkları ve ayrılıkları fiil istemi çerçevesinde nicel olarak ele almaya çalışacağız.

TOBİDER

Fiil, İmer vd. tarafından “biçimbilimsel olarak kişi, sayı, zaman, kip, görünüş, olumsuzluk ulamları ile çekilen ulama bağlı olan birimlerden biri. Örn. köküne kip, görünüş ve kişi ekleri eklenmiş olan gel-ebil-ir-im sözcüğünde, gel biçimi bir eylemdir. Geleneksel dilbilim yaklaşımlarında, eylemler bir hareketi belirten sözcükler olarak anlambilimsel özellikleriyle tanımlanırlar.” (İmer vd., 2013: 128) şeklinde, fiilin biçimsel özelliklerine vurgu yapılarak ele alınmıştır. Vardar ise “1. Geleneksel dilbilgisinde, öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı, vb. öznenin durumunu, varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten gösterge. 2. Yapısal dilbiliminde, çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan, dizim kurucu (eylem dizimi) öge. İşlevselci A. Martinet eylemleri zaman, kip ve görünüş kiplikleriyle birleşebilen yüklem işlevli birimler olarak görür.” (Vardar, 2007: 97) tanımıyla fiilin geleneksel ve dilbilimsel tanımını ard arda vermektedir. Bu tanımda yer alan “çevresiyle” ve “dizim kurucu” (eylem dizimi) ifadeleri fiilin bir çevreye sahip olduğuna ve sözdizimi açısından temel nitelik taşıdığına işaret etmektedir. Fiilin çevresinin olması ve dizim kurucu özellik taşıması, fiilin anlam özellikleriyle ilgilidir. Bu nedenle bu ilişki Vardar tarafından şu şekilde açıklanır:

“Çekimli eylem, tümcenin bütün öğelerini kendisine bağımlı kılan ve bunlarla birlikte tümceyi oluşturan yönetici ögedir. Yönetilen bağımlı öğelerse eyleyen ve tümleyen olarak ikiye ayrılır. Tümce çözümlemesinde çekimli eylemin yönetici öge (çekirdek) olarak seçilmesi sonucunda, geleneksel özne-yüklem ikilisinin oluşturduğu çerçeve dışına çıkılarak özne, anlamsal olarak belirlenen ayrıcalıklı yerini yitirir.” (Vardar, 2007: 30).

Diğer bir deyişle öznenin durumu da fiil tarafından belirlenir. İmer, fiilin cümlede belirleyici unsur olduğuna “eylem takımı” tanımında yer verir: “Eylem ve onun çevresinde yer alarak eylemin anlamını tamamlayan özne ve nesneyi kapsayan bütün.” (İmer vd., 2013: 129) Fiilin cümlelerin yöneticisi olduğu bilgisi Yönetim ve Bağlama kuramıyla tam olarak yerini bulur. Bu kuram şu şekilde ifade edilebilir:

“Üretici Dilbilgisi Kuramının dilbilgisinde ilkeler ve değiştirgenlerden kurulu bir üst dizge olarak gören biçimi. İlke bir evrenseldir ve değiştirgen, ilkenin dillere göre değerini belirler. Dilbilgisi, her biri ayrı bir kural dizgesi olan bir dizi modül ve bu modüllerin etkileşimde bulunduğu bileşenlerden oluşur. Aslında, dilbilgisinin bölümlerinden ikisine kuramsal olmayan tabanlarda ‘ayrıcalık’ tanıyan bir adlandırmadır. YB2 ve Chomskyci Dilbilgisi’nin 1993’ten bu yana geliştirilmekte olan biçimi Yetinmecî Çizgi, İlkeler ve Değiştirgenler Kuramı olarak da adlandırılır.” (İmer vd., 2013: 280).

² YB: Yönetme ve Bağlama Kuramı

Bu ifadedeki “değiştirgen”, çalışmamızda “fiil” kavramı ile karşılığını bulur. Rifat da Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisinin bu kısmı hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisinin dördüncü aşaması: Yönetme ve Bağlama Kuramı: 1980 ve sonrası: N. Chomsky dördüncü aşamada Genişletilmiş Standart Kuramda geliştirdiği dilbilgisi örnekçesinin şemasını korur ama bu kez de bileşenlerin iç yapısında değişikliğe gider. Bu dördüncü aşamaya³ da Yönetme ve Bağlama Kuramı (İng. Theory of Government and Binding) adı verilir.”(Rifat, 2013: 78).

Rifat, Tesniere'nin kuramı hakkında şu bilgileri vermektedir:

“L. Tesniere'e göre, her tümce, bir tiyatro oyununa benzer. Tümcedeki yüklem olay örgüsünü gösterir. Bu olaya etken ya da edilgen olarak katılan öğeler eyleyenlerdir (Fr. Actants). Olayın çevresinde yer alanlara ise tümleyenler (Fr. Circonstants) denir. Tümcedeki eyleyenler her zaman ad ya da adın yerini alabilen öğelerdir; tümleyenlerse, her zaman belirteç ya da belirtecin eşdeğerleridir. Eyleyenler ve tümleyenler doğrudan doğruya eyleme bağlıdır. Eyleyenlerin sayısı sınırlıyken, yer, zaman, neden vb'ini belirten tümleyenlerin sayısı sınırsızdır.” (Rifat, 2013: 89)

İstem konusu dilbilimde ve Türkolojide yeni bir kavram ve yeni bir inceleme konusudur. Bu konu yeni olmasının yanı sıra oldukça ilgi gören bir konu olmuştur. İstem terimini Türkiyede ilk kullanan Tahsin Banguoğlu'dur. *Türkçenin Grameri* adlı eserinde “Cümlenin Üyeleri” bölümünde nesne konusunu anlatırken fiilde istem konusuna değinmiştir.

Muharrem Ergin, istem konusundan bahsetmemekle beraber eşitlik durumu hakkında bilgi verirken: “Eşitlik ekleri ismi fiile bağlayan hal ekleridir. İsmi bağladığı isimler de daha çok fiil isimleri olabilir. Yani ismi fiil kök ve gövdelerine bağlar. Zaten ismin hallerini isteyen fiillerin kök ve gövdeleridir...” (Ergin, 1993: 227) diyerek durum ekleriyle eylemler arasındaki ilişkiye değinmiştir.

Karaca, yalnızca fiillerin değil farklı türde kelimelerin de istemleri olabileceğini “İstem bundan daha kapsamlıdır. Herhangi iki isim de sentaktik (bazen leksik) bir birlik oluştururken sonra gelen isim, önce gelen isimden bir isim halinde bulunmasını isteyebilir.” (Karaca, 2011: 10) sözleriyle ifade etmiştir.

İstem konusu geleneksel dilbilgisinde genellikle geçişlilik/geçişsizlik dışında bir sınıflandırmaya tabi tutulmayan eylemlerin başka açılardan da sınıflandırılmasına olanak

³ Daha önceki aşamalar hakkında temel bilgiler için bkz: Mehmet Rifat, XX. Yüzyılda Dilbilimi ve Gösterge Bilimi Kuramları: 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler, 2013, s. 70-78.

sağlamaktadır. Leyla Karahan, “Fiil–Tamlayıcı İlişkisi” adlı makalesinde bu sınıflandırmanın tamlayıcı meselesinden yola çıkılarak yapılabileceğine değinmiştir (Karahan, 1997).

Çağdaş Türk lehçelerinden Gagauz Türkçesinin fiil ve edat istemi (bkz. Arı-Özdemir, 2012), Gagauz Türkçesinde hal eki nöbetleşmeleri üzerine (bkz. Kara, 2011), Azerbaycan Türkçesinin sözdizimsel istemi üzerine (bkz. Çiçekli, 2013), Özbek Türkçesindeki fiillerin Türkiye Türkçesi ile ortaklık gösterenleri üzerine (bkz. Çimen, 2009), Türkmen Türkçesinde fiil istemlerini bir roman örnekleminde ele alan (bkz. Uzunboy, 2008), Kazak Türkçesinde fiil istemini kılış, oluş ve durum filleri açısından ele alan (bkz. Çetinkaya, 2012) çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde fiillerin durumunu ettirgen çatılar üzerinden inceleyen (bkz. Abdi Golzar, 2015), fiil istemlerini Türkçe kökenli fiiller ve yabancı dillerden Türkçeye geçmiş fiiller bağlamında karşılaştıran (bkz. Atacık, 2008), fiil istemi-anlam değişiklikleri ilişkisini ele alan (bkz. Doğan, 2011; bkz. Aydın Özkan, 2017b) ve Evrensel Dilbilgisi açısından Türkçede istemi araştıran (bkz. Aydın Özkan, 2017a) çalışmalar yapılmıştır.

Bu konu, Türk dili üzerine yapılan araştırmalarda da ayrıca bir önem arz etmektedir. İstem araştırmalarının farklı yönleri bulunabilir. Türkoloji açısından ele alacak olursak;

“İstem konusunun Türkoloji meseleleri içinde incelenmesinin üç yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi her Türk lehçe veya şivesinin kendi içerisinde fiil istemlerinin belirlenmesi; ikincisi lehçeler arasında fiil istemleri bakımından yapılacak karşılaştırmalar; üçüncüsü de çağdaş Türk lehçeleri ile tarihî Türk lehçe ve şiveleri bakımından yapılacak karşılaştırmalardır.” (Karaca, 2011: 9)

Fiillerin istemleri aynı zamanda anlamla da ilişkilidir. Nitekim Karaca (2011: 19), “... çok istemli fiillerin bunlardan hangisini tercih edeceği hususunu belirleyen bağlamdır, iletişim ortamıdır.” ifadeleriyle bu durumu açıklamaktadır.

“Fiil istemini belirleyen faktörler ‘iletişim ihtiyaçları’ temelinde şunlardır:

1. Fiilin anlamı (leksik-semantik faktör): Fiilin temel anlamı çerçevesinde yeni anlamlar kazanmasında istem önemli bir rol oynamaktadır.
2. İsmi anlamı (leksik-semantik faktör): Bir fiilin hangi isimle birlikte kullanıldığı, istemin ve fiilin anlamının belirlenmesinde önemlidir.
3. Durum ekinin işlev veya anlamı (morfolojik-semantik faktör): Durum eklerin işlev veya anlamları çerçevesinde hangi isme eklendiği ve hangi fiille kullanıldığı anlamın belirlenmesinde önemlidir.
4. Fiilin çatısı (morfolojik-semantik faktör): Fiilin çatısı istemin belirlenmesinde önemli olmakla beraber, temel belirleyici değildir. Ancak lehçeler

arası aktarmalarda ‘yalancı eşdeğer kelimeler’ gibi yani bir tür ‘yalancı eşdeğer çatı’ların olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.” (Karaca, 2011: 24-25)

Fiillerin farklı istemlerinin bulunabileceğinden söz edilmişti. Bunun yanı sıra bir fiilin istemi zamanla değişebilmektedir. Bu değişimlerin nedenlerinden ilki olarak isim durum eklerinin işlevinin değişmesi ele alınabilir. Örneğin Orhun Türkçesi döneminde –DA eki hem bulunma hem ayrılma işlevini karşılarken, günümüzde –DA eki bulunma işlevini, –DAn eki ayrılma işlevini üstlenmiştir. Dolayısıyla eski Türkçede yalnızca –DA ekli isteme sahip olan bir fiil günümüzde hem –DA hem de –DAn ekli isteme sahip olur. Fiillerde görülen anlam değişimleri de istem değişikliklerine yol açmaktadır. Fiilin tüm anlamlarının tek bir isteme yüklenmesi halinde fiilin isteminde azalma görülecektir. Bir dilin yabancı dillerle etkileşimi sonucunda istem değişimleri görülebilir. Kazak Türkçesinin de bu bağlamda Rusçadan etkilendiği görülmektedir. Son olarak da bir fiilin yeni anlamları karşılama ihtiyacı meydana geldiğinde isteminde farklılaşma söz konusu olabilir (Karaca, 2011: 25-32).

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden hareketle, araştırmamızda Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki bazı fillerin istemlerini incelemeye çalıştık.

Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Fiillerin İstemleri Bakımından Karşılaştırılması

Çalışmamızda *Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri* adlı eserin /a/ sesi ile başlayan fiiller için örnek cümle bunan madde başlarına yer verdik ve bu fiillerin Türkiye Türkçesindeki anlamlarına denk gelen madde başlarını *Büyük Türkçe Sözlük*’te yer alan cümlelerden örneklendirdik. Fiillerin Kazak Türkçesi ile yazılmış örnek cümlelerdeki durum eki istemleri ile Türkiye Türkçesinde istedikleri durum eklerini karşılaştırmaya çalıştık. Yukarıda verdiğimiz ölçütlere göre belirlediğimiz kırk yedi fiil, bu fiillerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve örnek cümlelerimiz şu şekildedir:

KAZAK TÜRKÇESİ		TÜRKİYE TÜRKÇESİ	
Fiil	Örnek cümle	Fiil	Örnek cümle
abala-	<i>Qıstawınıñ janında oturğan altı üydiñ barlıq iyti abalap şığıp edi.</i>	dikkat etmek, gözetmek, farkında olmak	<i>Büyük kardeşler küçükleri gözetir.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		-i (Belirtme hali eki)
abırji-	<i>Endi birjolata abırjıdı. ... aybarlı qolbaşısınan ayrılğan qazaq äskeri</i>	şaşırmak	<i>Hastasını muayene ederken başında bulundular mı hele söz söylediler mi eli ayağı</i>

TOBİDER

	<i>qanday abırjisa, jaw jağı sonday ...</i>		<i>dolaşır, ya kalbi bulamaz ya nabzı şaşırır.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		-i (Belirtme hali eki)
ağar-	<i>Aq köñiliñ mülde ağarsın. Bir kezde onıñ yüzi ağara bastap, urlanıp ketedi.</i>	beyazlaşmak, ağarmak	<i>“Sakalı ağardı fakat gönlü kocamadı.</i>
	-de (Bulunma hali) Yalın hal		Yalın hal
ağart-	<i>Bölmemizdiñ işin ağartıq. ... şenşekpen kiygen pravitelder de, jurtın ağartuw jumısına at salısqañ ğalımdar şıqtı.</i>	temizlemek, aydınlatmak	<i>Yeşil alanların, parkların, koruların klorofili kirlı havayı süzer, temizler.</i>
	-n (Belirtme Hali)		-i (Belirtme Hali)
ağız-	<i>Söytkenşe bolgan joq, ak boz jorganı teñselte ağızıp... tağdır basındağı bar aqılın murnınan qan etip ağızdı. Keşegi saldardı suwğa ağızıp jibergen xan...</i>	dökmek, dökülmek, götürmek,	<i>İhtiyar karısı pırl pırl kalaylı maşrapa ile ona su dökecek.”</i>
	-ğa (Yönelme Hali)		ile (Vasıta Hali) Yalın Hal -a (Yönelme Hali)
ağıl-	<i>... mal aşuwı - jan aşuwı deytin qazaq Kenesariğa qaray ağıla túsken joq pa? ... biyleri batırları Nuranıñ Qaratuzınıñjan-jağınan ağıla bastadı.</i>	akmak, dökülmek	<i>“Eskiden Sakarya, bu köprünün altından akarmış. / “Bekliyorum. Bir gül döküldü vazoda - Bekliyorum. Ses yok ölgün piyanoda”</i>
	-nan (Ayrılma Hali)		-dan (Ayrılma Hali) Yalın Hal
adala-	<i>Aqırı jawdı adalap, jeñisti kördim.</i>	bitirmek	<i>Bu işi sonuna kadar bitirmek lazım.</i>
	-dı (Belirtme Hali)		-i (Belirtme Hali)

TOBİDER

adalda-	<i>Eñ bolmasa asımızdı adalap işeyik.</i>	hakkını vermek, karşılığını vermek	<i>BTS de madde başı olarak bulunmamakta.</i>
	-dı (Belirtme Hali)		
adas-	<i>El bolayıq degen jurtumdı adastıñ deseñ de ayt. Tentek Jänibek pen aqılınan adasa bastağan Kereydi at quyruğına baylap...</i>	şaşırmak, yanılmak, sapmak	<i>Bazen insanlar o kadar birbirlerine benziyor ki insan yanılıyor. / Amacından saptı.</i>
	-dı (Belirtme Hali) -nan (Ayrılma Hali)		-dan (Ayrılma Hali)
adımda-	<i>... ekisağattan beri aq ordanıñ işin adımday esrili-qarsılı kezip jür.</i>	adımlamak	<i>“Otele geldiğimiz zaman, kumandanı ölümler gibi sarı ve soluk, bel kayışı takılmış, hançeri belinde, tören esvabı ile salonu adımlarken bulduk</i>
	-n (Belirtme Hali)		-de (Bulunma Hali) ile (Vasıta Hali) -u (Belirtme Hali)
ajıra-	<i>... eki janar tüyilisip, birbirinen ajıramay säl turdı da...</i>	bölünmek, parçalanmak	<i>Saçları biraz evvel taranmış gibi intizamlı, ortasından ikiye bölünmüş. / Mine'nin parçalanmış bedeni gözlerimin önüne geliyor.</i>
	-nen (Ayrılma Hali)		-e (Yönelme Hali)
ajırat-	<i>Kimniñ satuwşısı, kimniñ aluwşısı ekenin de ajıratuw q / Qaytken künde de Kümisten ajıratuw ädisin tabuw qajet...</i>	iki şeyi birbirinden ayırmak; kavga eden iki kişiyi ayırmak, iki şeyi birbirinden farklı olarak tanımak; çözümlenmek	<i>Karıyı kocasından ayırmak.</i>
	-n (Belirtme Hali) -ten (Ayrılma Hali)		-(y)ı (Belirtme hali) -dan (Ayrılma Hali)

TOBİDER

ajıray-	<i>atası ajıraya karadı.</i>	kızgın gözle bakmak	<i>Büyük Türkçe Sözlükte madde başı olarak yer almamakta.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		
az-	<i>Er azbay, el azsa – aydın köldiñ suwalğanı.</i>	bozulmak; zayıflamak, yoldan çıkmak, sapıtmak	<i>Paşa, kendisini görenleri tanımayacak kadar zayıflamıştı.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		Durum ekli öge bulunmamakta.
azıp-toz-	<i>Joldağı kedey awıldardan azın-awlaq jârdem alıp, azıp-tozıp öz jerlerine jetti. / ...öziniñ azıp-tozıp bara jatqan şaruwasın jöndegisi kelgen. / kündiz tüngi at üstünde selkildewge şıday almay azıp-tozıp, küzdiñ qalın jañbırı bastalgan kezde ...</i>	zayıflamak, güçsüzleşmek, perişan olmak; eskimek, verimsizleşmek	<i>Paşa, kendisini görenleri tanımayacak kadar zayıflamıştı.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		Durum ekli öge bulunmamakta.
azay-	<i>Bar uğarı jeriniñ tarılıp, malınıñ azayıp bara jatganı. / Qıtay jagınan qawip azaydı deseñ-aq osı otırğan töre, biyler... / ... jeke biylep-töstewdegi feodaldıq ıqpalın azaytqanı üşin, aq patşanı...</i>	azalmak, eksilmek	<i>Mevsimler soğumuş, sular azalmış” / Sancısı azaldı.</i>
	-in (Belirtme Hali)		-sı (Belirtme Hali)
azapta-	<i>... basın qalay aluwdiñ jolın taba almay, añıs-awjayım azaptanuwda. / ... Kelesi küni onı asaw ayğirdiñ</i>	işkence etmek, sıkıntı vermek	<i>Büyük Türkçe Sözlükte madde başı olarak bulunmamaktadır.</i>

TOBİDER

	<i>quyrıǵına baylap, azaptap oltirdi.</i>		
azǵır-	<i>Taşkenttiñ biyliǵı qolında qalǵan Taxir sultandı azǵıradı:... / ... äkesine Arǵınnıñ jer bermegenin kek tutup, özin azǵırıp kelgen Erden...</i>	yoldan çıkarmak, caydırmak, aldatmak	<i>“Ama bu münferit hayranlıklar aldatmamalı bizi.</i>
	-dı, -in (Belirtme Hali)		-i (Belirtme Hali)
aziqtan-	<i>Sawın malı öz adlına aziqtanıp tur.</i>	yemek yemek, beslenmek	<i>Adam o kadar çabuk yiyor ki hizmetçi ekmek yetiştiremiyor</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		Durum ekli öge bulunmamakta.
azına-	<i>Qısı-jazı güwildep soǵp turatın azınaǵan aşuwlı jeli de basıladı ... / O da azınatıp kele jatır...</i>	uǵuldamak; gürllemek; kişnemek; sesli ağlamak; hızla akıp gitmek; birdenbire soǵumak	<i>“Varlıǵımı kaplayan, haşmetle uǵuldayan - O büyük yeisim için kâinatı dar gördüm</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta		Durum ekli öge bulunmamakta
azırqan-	<i>Qol jetken tabıstı azırqandı.</i>	azımsamak, küçümsemek	<i>Alay mı ediyorum, onu küçümsüyor diye her an tetikte.</i>
	-tı (Belirtme Hali)		-u (Belirtme Hali)
aybaqtat-	<i>Ol äripterdi aybaqtata jazdı.</i>	yazmak	<i>Büyük bir heyecan, bir haz içinde şu satırları yazıyorum.</i>
	-di (Belirtme Hali)		-ı (Belirtme Hali)
aybarlan-	<i>... ay säwlesine bölneip, burınǵısınan da ulǵayıp, aybarlana tüskendey.</i>	heybetli görünmek, gazaplanmak	<i>Bu lafa bütün bütün gazaplanır</i>

TOBİDER

	Durum ekli öge bulunmamakta.		-a (Yönelme Hali)
ayda-	<i>Ana jılı bizdiñ awıldıñ jılqısın aydap äketip edi. / ...qoyday bawızdap, qatın-qızın baylap-matap küñdikke aydadı. / Bükil Qaraötkeldi bir şıbıqpen aydağan Qoñırqulja öz basına tüsken awırtpalıqtan... / Abılay onıñ aldına öz jılqısınan aydap äkep...</i>	hayvan sürmek; araba sürmek; sürgüne göndermek; sürüklemek	<i>“Hepimizi esir edip Malta'ya gönderecekleri ağızlarda dolaşıyordu.</i>
	-ın, -dı (Belirtme Hali) -ke (Yönelme Hali) -pen, -nan (Vasita Hali)		-a (Yönelme Hali)
aydalın-	<i>Biraq onıñ da munday küyge tüşip özimenen Birge aydalınıp kele jatqanına tañ qalıp...</i>	sürülmek	<i>“Bir süre sonra müdürle iki öğretmenin ayrı ayrı yerlere sürüldüklerini öğrendim</i>
	-menen (Vasita Hali)		-le (Vasita Hali) -e (Yönelme Hali)
aydından-	<i>Alda aydındanıp Aral tenjizi jatır.</i>	(deniz,göl yüzeyi) parlamak	<i>Ayna parlıyor.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		Durum ekli öge bulunmamakta.
ayqala-	<i>Sawırın sıypap, ayqalap, Jalın taldap taraydı.</i>	sıvazlamak	<i>Kaşlarından süzülen yağmur damlalarını eliyle sıvazlayarak onlara baktı.</i>
	-ın (Belirtme Hali)		-(n)ı (Belirtme Hali)
ayqas-	<i>Jas xanmen kəri tarlan ayqasa ketedi. / Joq, biz tekke ayqaspağan ekenbiz. / Tek qalmaqtarmen ayqasqanımda oyımnan şıqpadı. / Eliniñ jat jawlarımenen san ayqastı. /</i>	yapışmak, bir araya gelmek; savaşmak; güreşmek	<i>Geri geri giderek duvara yapıştı.</i>

TOBİDER

	<i>Xan aqılı-qaramaındağı eldi ayqastırmay ustawda ğoy.</i>		
	-ke (Yönelme Hali) -menen (vasıta Hali) -di (Belirtme hali)		-a (Yönelme Hali)
ayqulaqtan-	<i>Ol ayqulaqtanıp şığa keldi.</i>	böbürlemek, büyüklenmek	<i>Millete, vatana bir faydam dokunuyor diyeböbürlenirdi.</i>
	Durum ekli öge bulunmamakta.		Durum ekli öge bulunmamakta.
ayqında-	<i>Onı aq buwra ayqındadı. / Osı qawıp is jüzinde ayqındala bastadıç</i>	açıklamak, açıklığa kavuşturmak	<i>“Ben siyasal tavrımı ağlayarak açıkladım.</i>
	-nı (Belirtme Hali) -de (Bulunma Hali)		-ı (Belirtme Hali)
aymala-	<i>Küzgi salqın jel sarğayıp ketken en dalanı aymalay süyip aqırın esedi. / qorğasınday eritip, öziniñ istiq quşağına aymalay qısıp, böten dünyege ala jönelgen. / Eki betinen aymalap süyip, älden waqıtta barıp basın köterdi.</i>	sevgiyle kucaklamak	<i>Büyük Türkçe Sözlükte madde başı olarak bulunmamaktadır</i>
aynal-	<i>Nyannıñ maxabbattan esi awıp, bası aynaldı./ ... qalıñ oqırman qawımınñ qolu jetenin iyilikke aynaldı./ Buyrıñın orınday almağan qulı endi tiri küwäge aynalmas üşin, xannıñ ädeyi öltirgenin ekewi birdey.../ Seni tapqan anañnan aynalıp keteyin. / ... uwaqtay payda bolğan tüsi</i>	başı dönmek; değişmek dönüşmek; duraklamak; sevmek, beğenmek	<i>Beş yılda her şey ne kadar çabuk değişmişti./ Ne kadınlar sevdim zaten yoktular / Böyle bir sevmek görülmemiştir</i>

TOBİDER

	<i>suwıq adam, sıp etip üydi aynala berip...</i>		
	-ke, -ge (Yönelme Hali) -di (Belirtme Hali) -nan (Ayrılma Hali)		-da (Bulunma Hali) Yalın Hal
aynaldır-	<i>Men xan bolganda ol dozaqtı jumaqqa aynaldıram. / ... egini jayqalqan nuw dalanı qulazıǵan taqırǵa aynaldıradı.</i>	ters çevirmek; döndürmek, dönüştürmek, çevirmek; bir şeyle meşgul olmak; inandırmaya çalışmak; oyalamak	<i>Oǵlu başını arkaya döndürdü.</i>
	-tı (Belirtme Hali) -qa (Yönelme Hali)		-(n)ı (Belirtme Hali) -a (Yönelme Hali)
aynı-	<i>... jüzderi mayırılıp, ekewi de bul alıs-julıstan aynıp şıqtı.</i>	değişmek; caymak; kımızın tadı bozulmak	<i>“Yonca düşündü, önce annesiyile alışverişe gitmek istedi, sonra bundan caydı</i>
	-tan (Ayrılma Hali)		-dan (Ayrılma Hali)
aynıma-	<i>Bılbırıp aqqan ıstıq qan iyisinen jüregi aynımaytın, qatal başsısı bolmasa...</i>	birinin aynısı olmak, birisine benzemek; midesi bulanmak	<i>na göre işlemeyen, kurulmuş, bozulmuş bir saat hastalanmış bir insana benzerdi.</i>
	-nen (Vasita Hali)		-a (Yönelme Hali)
ayt-	<i>Bolǵan oqıyǵanı aytpasa da tüsingen Kerey sultan, inisin qasına ertip... / ... şıbın ölümü qurlı körmeytin älgi bir kara qazaqqa ayılmaq ölüm ükimi mıyınan şıqpay qoyǵanına küldi. / Bunı babası Şıñǵısxan özinin ataqtı Yasında jaqsı aytqan.</i>	Demek, söylemek	<i>Muşmulaya döngel de derler. /Bu konak için de yine senelerden beri aynı şeyi söylerim.</i>
	-nı (Belirtme Hali)		Yalın Hal

TOBİDER

	-qa (Yönelme Hali) -da (Bulunma Hali)		-i (Belirtme Hali)
aytıl-	<i>Aluwan-aluwan oylar, kesek –kesek uşqır sözder aytıldı. / As bitken küniñ ertenjine älgı jigitke ükim aytıladı. / Til uşında ayılmağan sır, köñilde şeşilmegen jumbaqtar kete bardı.</i>	Söylenmek, denmek; bahsedilmek	<i>Ben evin içinde zaten burusu tutulanlardan bahsedildiğine pek çok defalar müsadif olmuştum.</i>
	-ke (Yönelme Hali) -da (Bulunma Hali)		-dan (Ayrılma Hali)
aytı-	<i>.. asıp ketken, Aqjol biydin äkesi Qotan jıraw aytıladı. / ... talan-taraj bolıp ketüwleriniñ mümkün ekenin aytıstı. / Esengeldi men Sarjan Begderbekpen äzirge qoş aytıstı diwan saraydan şığıp ...</i>	(saz şairleri) atışmak; tartışmak; vedalaşmak	<i>Usta da ben de tartışmak istemedik adamla.</i>
	-pen (Vasita Hali)		-la (Vasita Hali)
ayıq-	<i>Ne ajal tabasıñ, ne öziñe-öziñ senbeytin awruwdan ayığasıñ. / Altınşaş eki jetiden keyin jaralarınan ayığıp, töseginen basın köterdi.</i>	(güneş) görünmek; iyileşmek; ayılmak	<i>İyileşmek için en küçük bir gayret göstermiyorsun.</i>
	-dan, -nan (Ayrılma Hali)		Durum ekli öge bulunmamakta.
ayıpta-	<i>Meni Or qalasın saldırmaqañ” dep ayıptaydı.</i>	Suçlu bulmak, suçlamak	<i>Dikkatle yüzüne bakıyorum ama beni suçladığına ilişkin hiçbir belirti göremiyorum</i>
	-ni (Belirtme Hali)		-i (Belirtme Hali)
ayıptasın-	<i>Äyeldiñ aldında özin ayıptasınıp qaray almadı.</i>	Suçtu kabul etmek	<i>Büyük Türkçe Sözlükte madde başı olarak bulunmamaktadır.</i>

TOBİDER

ayır-	<i>... qawip qana emes bayağı kəpir qızdan ayırtqan öşin aluwı da edi. / ... adamdı quday adastıraraldında eñ aldımen aqılınan ayıradı./ ...juldızdardıñ qay jerde turğandarınan jer tusın ayıradı, joldı tabadı.</i>	Ayırmak, bölmek	<i>Elmayı dörde ayırmak./ Çocuklara pastadan biraz ayırdım / Kariyı kocasından ayırmak</i>
	-dan, -nan (Ayrılma hali) -ın (belirtme Hali)		-ı (Belirtme Hali) -a (Yönelme Hali) -dan (Ayrılma Hali)
aq-	<i>Qan suwday aqtı./ Eki jaqtan qan köl-kösir aqtı./ Köz yasın köl edip ağızamin./ Toktar emes jaysılıqta serikterimen jarısqanday ağıp keledi. / Tus-tustan sqanday ağıp keledi.</i>	akmak	<i>Dam akıyor.</i>
	-tan (ayrılma hali)		Durum ekli öge bulunmamakta.
aqsa-	<i>Tek suwır inine ayağın suğıp alıp, astındağı atı aqsap Ojar ğan keyin qaldı.</i>	aksamak	<i>Büyük Türkçe Sözlükte örnek cümle bulunmamaktadır.</i>
	Yalın Hal		
aqtarıl-	<i>Ol Kenesariğa öziniñ oyın aqtarıla aytıp keldi. / ... işinen qurt-qumırsqa, baqaşayan, jılan-kesirtke aqtarıla tüsti...</i>	aktarılmak, dökülmek, boşalmak	<i>“Pek çok roman ve hikâye de sinemaya aktarılmıştır</i>
	-ke (Yönelme Hali)		-a (Yönelme Hali)
aqıldas-	<i>Kenesarı osı oyın aqıldaspaq bolıp qaramağındağı batır, biyelerin şaqırğan. /Äli mağan Jänibek mirzamen de aqıldasuw gerek.</i>	danışmak, istişare etmek, konuşmak, görüşmek	<i>“Doktor, bugün size ben asıl başka mesele danışmak için geldim./ Komşunuzla görüşüyor musunuz? ”</i>

TOBİDER

	-in (Belirtme Hali) mağan (men zamirinin yönelme hali eki almış biçimi- yönelme hali) -men (Vasita Hali)		-e (Yönelme Hali) Yalın Hal -la (Vasita Hali)
al-	<i>Torğay boyına şıǵuwğa dayındalıp jatır degen xabar aladı. / Quday özi bergenin özi aladı. / ... Aqsu, Qaratalözenderi basın Joñgar Alatiwınan aladı da, Ayaköz Tarbağatay qoynawınan çıǵadı.</i>	almak	<i>Sağ elinin çevik bir hareketiyle başındaki tülbendi çekip aldı.”</i>
	-in (Belirtme Hali) -nan (Vasita Hali)		-la (Vasita Hali) -i (Belirtme Hali)
alda-	<i>... qandarında “soldattardı körgen joqpız” dep bulardı aldıydı.</i>	kandırmak, aldatmak	<i>“Beni kendisiyle yalnız bırakmaya ve geceyi beraber geçirmeye kandırmak istiyor</i>
	-dı (Belirtme Hali)		-i (Belirtme Hali) -e (Yönelme Hali)
aldır-	<i>Burındıq pen Sultan-Maxmutqa aldırmadı. / Birine-biri aldırtmaytının sezgen qos batır maydanğa qayta şıqpadı.</i>	aldırmak, getirtmek	<i>“Söyledim, söyledim, bir urgan aldıramadım./ Ne yaptı yaptı, nişanlısını oraya aldırdı.</i>
	-qa,-(n)e (Yönelme Hali)		Yalın Hal -(n)ı (Belirtme Hali) -(y)a (Yönelme Hali)

Sonuç

Seçtiğimiz örnekleme göre *ağart-*, *ağız-*, *ağıl-*, *adala-*, *adas-*, *adımda-*, *ajırat-*, *az-*, *azıp toz-*, *azay-*, *azıqtan-*, *azma-*, *azırqan-*, *ayda-*, *aydalın-*, *aydından-*, *ayqala-*, *ayqas-*, *ayqulaqtan-*, *ayqında-*, *aynaldır-*, *aynı-*, *ayt-*, *aytı-*, *ayıpta-*, *ayır-*, *aqtarıl-*, *aqıldas-*, *al- aldı-*, *aldır-* olmak

TOBİDER

üzere otuz bir fiilin istemlerinin Türkiye Türkçesi karşılıklarıyla istem ortaklıkları bulunduğu görülmüştür.

abala-, *abırjı-*, *ajıra-*, *azapta-*, *aybarlan-*, *aynal-*, *aynıma-*, *aytıl-*, *ayıq-*, *aq-*, *aqsa-* olmak üzere toplam on bir fiilin Türkçe karşılıkları ile istem ortaklıkları bulunmamaktadır.

adalda-, *ajıra-*, *azapta-*, *aymala-* *aytasın-* fiillerinin Türkçe karşılıkları *Büyük Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak yer almadığı için bu fiiller ile ilgili herhangi bir tespit bulunulmamıştır.

KAYNAKÇA

Abdi Golzar, H (2015). *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.

Arı Özdemir, T. (2012). *Gagauz Türkçesinde İstem*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, Manisa.

Atacık, A. (2008). *Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Aydın Özkan, I. (2017a). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem (Valenz)*, Yayımlanmış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.

Aydın Özkan, I. (2017b). “Türkçede İstemi Değiştiren Anlamsal Süreçler”, *International Journal of Language Academy*, Volume5/4 August, 33-46.

Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.

Çetinkaya, C. (2012). *Kazak Türkçesinde Fiilin İstemi (Valenz)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Çiçekli, H. (2013). *Azerbaycan Türkçesinde Fiillerin İstemi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, Ordu.

Çimen, F. (2009). *Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 1/2 2017 September p. 44-61

Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi Füllerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.

Ergin, M. (1997). **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul.

İmer, K.; Kocaman, A.; Özsoy, A. S. (2013). **Dilbilim Sözlüğü**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Kara, A. (2011). *Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoğlu) Metin, Tercüme ve Gagavuz Türkçesinde Fiil İstemleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karaca, O. S. (2011). **Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri**, İstanbul: Kesit Yayınları.

Karahan, L. (1997). “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili*, 549: 209-213.

Koç, K.; Baynıyazov, A.; Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Rifat, M. (2013). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları: 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, İstanbul: YKY Yayınları: s. 70-80, 87-90.

Tamir, F. (2007), “Kazak Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Ed. A. B. Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 429-480.

Büyük Türkçe Sözlük, http://www.Tdk.Gov.Tr/Index.Php?Option=Com_Bts&View=Bts, Ankara: TDK (Erişim tarihi:19.02.2015).

Uzunboy, H. (2008). *Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.

Vardar, B. (2007). **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Multilingual Yayınları.

KÜÇÜK İSKENDER'İN *SARI ŞEY* YAPITINDA BEDENİN YAZINSALLAŞMASI

LITERALISATION OF BODY IN KÜÇÜK İSKENDER'S WORK "SARI ŞEY"

Derya ŞAHİNER*

*Öyle bir tasvirin içinde müebbetiz ki,
Karakolda "kimliğim yok, kişiliğim var" diyebilmek cesareti.
küçük İskender*

ÖZ

Sıradışı söylemi ve sert diliyle küçük İskender Türk Edebiyatı'nın en marjinal şairlerinden biridir. Çalışmaya konu olan yirmi ikinci şiir kitabı *Sarı Şey*, politik söylemin, aşk, kan ve şiddetle çevrelendiği bir yeraltı şiiri yapıtıdır. Beden, küçük İskender'in şiirinde şiddet, ölüm, cinsellik, hastalık gibi kavramlarla içselleştirilerek onun sıra dışı şiir dilini oluşturmaktadır. Yeraltı şiirinin ülkemizdeki en önemli temsilcisi olan İskender; muhalif tavrını, çoğu insanı rahatsız edebilecek bir üslupla şekillendirirken, söylemindeki özgünlüğü de korumaktadır. Söz konusu yapıtta beden kavramı, beraberindeki birçok unsurla birlikte şairin üslubunu ve muhalif tavrını örnekleyecek şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *küçük İskender, Sarı Şey, Yeraltı Şiiri, Beden*

ABSTRACT

With his extraordinary discourse and strong language, küçük İskender, (İskender The little) is one of the most marginal poets of Turkish literature. His twentieth work *Sarı Şey* which is the main subject of this study is an Underground poem work in which the political discourse is surrounded with the notions such as violence, death, sexuality and sicknes. The body forms his extraordinary poetry language by being internalized with the notions like violence, death, sexuality and sickness in küçük İskender's poetry. İskender, who is the most significant representative of the underground poem in our country, protects the authenticity in his discourse

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. E-posta: derya@hotmail.it

while he is forming his opposing attitude in a way that will irritate most people. The concept of body in the subject matter was taken together with many elements accompanying it to exemplify the poet style and its opposing attitude.

Keywords: *küçük İskender, Sarı Şey, Underground Poetry, Body*

0. Giriş

Derman İskender Över (küçük İskender), 1964 yılında İstanbul'da doğmuştur. 80'li yıllarda yazın hayatına başlayan şair, aralarında *Rahibinden Satılık Kilise, Karanlıkta Herkes Biraz Zencidir, Lezzetli Tümörler Lokantası, Ölü Evinde Seks Partisi, Underground Otopark, Bir Delinin Ot Defteri* gibi yapıtlarının da bulunduğu otuzun üzerinde kitap yazmıştır. Birçok dergide eleştiriyile okurla buluşan küçük İskender, hâlâ *Sözcükler, Sabit Fikir, Varlık* ve *Milliyet Sanat* gibi edebiyat kültür dergilerinde yazılar yazmaktadır. Birçok şehirde şiir geceleri düzenlemekte ve müzik gruplarıyla çeşitli performanslar sergilemektedir. *Sarı Şey*, şairin yirmi ikinci şiir kitabıdır ve ilk baskısı Temmuz 2010'da yapılmıştır. Özyaşamını yazdığı bir şiirle anlatmıştır:

“küçük İskender’in özyaşamı¹

ben içi

boşaltılmış siyah bir hayvan hücreliyim

uçan kuşun

erkeklik organını almışım ağzıma havada

kuruluyum

çevir ruhumu ey hasmım canavar, vaktim yok

camdandım

¹ İlk baskısı 1994 yılında yapılan *Periler Ölürken Özur Diler* kitabında yer almaktadır.

kırılsam doğa çalınacaktı yeryüzünden” (k. İskender, 2011, 7)

Kendi yaşamını anlatırken bedene ait kimi parçalara atıfta bulunması şiirinin ana konularından birinin beden ve bedene ait unsurlar olduğunu göstermektedir. Eser boyunca devam eden patolojik ve anatomik kavramlar İskender’in tıp eğitimi almış olmasına bağlanmaktadır.

1. *Sarı Şey*

Sarı Şey’de toplam altmış tane şiir vardır. Şiirlerin ortak yanı hepsinin Yeraltı söylemine uygun olarak yazılmış olmasıdır. Özellikle “Ucube” ve “Büyük Ortadoğu Şiiri” isimli şiirler gerek içerik gerekse de hacimleri bakımından eserde ağırlığı hissedilen şiirlerdir.

“Ucube” ismini taşıyan ilk şiir, bir önsöz niteliğindedir ve kitabın özeti gibidir. Sistemin ötekileştirdiği yeraltı insanının bir yakarışı ve eleştirisi gibidir. “Öteki” kavramının sıkça dile getirildiği şiirde, devlete ve onun tüm kurumlarına karşıtlık vardır:

“Ey Devlet, beni de Ötekileştir!...

Ey Devlet, beni de Başkalaştır!...

...

Ey Devlet, beni de Dışla!

Çünkü dışlanan içerden yeni çıkmış ve yeni şeylerle karşılaşmanın

Heyecanına kapılmıştır.” (k. İskender, 2010, 9)

Suçlayıcı ifadelerden kaçınmayan şair, özellikle faili meçhul cinayetlere atıfta bularak devlet-katil-cani benzetmesini yapmaktadır.

“Bir cani ile bir devlet arasındaki benzerlik, herkesin benliğinde bir

totaliter rejim hevesini baskı altında tutması.” (k. İskender, 2010, 9)

“Büyük Ortadoğu Şiiri” ise isminden de anlaşılacağı üzere “Büyük Ortadoğu Projesine atıfta bulunmaktadır. Bu şiiri farklı kılan taraflardan biri de metinlerarasılık yöntemine açık olmasıdır:

“Bkz: Toplu katliamlar Abç: Faşizm Tahtervallesi Çn: Soykırımlar” (k. İskender, 2010, 11) örneğinde olduğu gibi akademik atıf kısaltmaları kullanılarak şiire çok sesli bir boyut kazandırılmıştır.

“Büyük Ortadoğu Şiiri” yeraltı edebiyatının kapitalist düzen düşmanlığını gözler önüne sermesi bakımından önemli bir şiirdir. Kedi-köpek mamasıyla bebek mamasının aynı rafta olduğu marketler, kapitalist düzenin en aşağılık şubeleridir ona göre.

Şiirde Türkiye'nin tarihsel süreçte yaşadığı olayları özetlemesi bakımından şu dizeler de düşündürücü niteliktedir:

“ve bir cumhuriyeti bilmemkaç senede iç etmek

...ve 27 ocak 1299 fahrenheit 23 nisan 1920 santigrata çevirme telaşı”

(k. İskender, 2010: 11)

Sarı Şey'de kuralsızlığı içerik özellikleri kadar biçimsel sapmalarda da görüyoruz. Şair, kendine anlam ifade eden sözcükleri büyük harflerle başlatıyor, kimi yerlerde sadece büyük harfleri kullanırken, çoğu zaman da sadece küçük harfleri kullandığını görüyoruz. Bu deformasyonların sebeplerinden biri de kuşkusuz yeraltı edebiyatının dil yapısında yapmaya çalıştığı değişiklikler ve kural delme alışkanlığıdır:

“İssızlık hayvandır Telef olur anladığında” (k.İskender, 2010: 37)

“Etin galaksisinde infilakta iftira Umarım temenni örter kiri” (k. İskender, 2010: 49)

“Uyuşturucu istila etti Et uyuşturucuydu Et istila etti” (k. İskender, 2010: 63)

Yukarıdaki örneklerde büyük harfle başlayan sözcüklerde harf ve kelime öncellemeleri vardır.² Şiirlerin yeraltı edebiyatı bağlamında dilbilimsel çözümlenmesi ise başka bir çalışmanın konusudur.

² Öncelemeler konusunda bakılabilir: (Özünü, 2001)

Türk aile yapısının aksayan yönleri üzerinde duran şair “ötekileştirme” eyleminin terbiye kisvesi altında öğretildiğinden bahseder ve bunu eleştirir:

“Çok öteye

Gitmememizi söyledi ebeveynler biz çocukken; başkalarıyla/

yabancılarla konuşmamamız öğütlendi; eve erken gelmemizin,

dışarıda fazla durmamamızın kafamıza çakılması da cabası. Sanki

biz çok temizdik ve diğerleri dehşetin tek sorumlusuydu.” (k. İskender, 2010: 10)

2. Beden ve Bedensel Durumlar

Yeraltı söylemi etrafında beden, ötekileşen, dışlanan ya da dışarıda yaşamayı seçmiş insanı diğer insanlardan koruyan bir kabuk niteliğini taşımaktadır. Tehlike durumunda kendini koruması gerekmektedir ve yine bu koruma edimini başkasının bedenine zarar vererek, acı çektirerek de yaptırabilir.

İnsan yaşamı fiziksel, biyolojik, psikolojik bağlamda hep bedensel durumlara bağlıdır. Sözelimi bir duygulanım şekli olan “ağlamak” bile psikolojik-fiziksel bir reaksiyonun sonucunda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla da İskender şiirlerinde insanın bedensel açıdan sakladığı, iğrendiği, hatta yasadışı olan türlü eylem ve durumlarını anlatmaktadır. *Sarı Şey*'de en çok bu kavramların işlendiğini söylersek sanırım yanlış olmaz. Devletin bireye uyguladığı şiddet, uyuşturucunun sarsıcı etkisi, et ve kan gibi insan bedeninin patolojik bulguları şiirlerde bolca yer almaktadır.

2.1. Cinsellik

Cinsellik, ya bireyseldir ya da iki kişilik bir ilişki boyunca aşkın, şehvetin bedensel anlamda giderilmesi durumudur. İskender'in şiirlerinde romantik ve duygusal aşktan ziyade; acıtcı, şiddete eğilimli hatta çoğu kez şiddetle iç içe bir cinsellik düzlemi yaratılır ve çoğu kez bir kavga içinde yaşanır.

Küfür ve argo, İskender'in şiir dilinin ana sözcüklerindedir. Cinsellik içeren küfürlü sözcükleri söylemekten çekinmez. Çoğu kez cinsellik-iktidar karşıtlığı ikilemini içeren benzetmelerde bulunur. Dolayısıyla beden, hükmedilen bir devleti ya da halkı simgeler niteliktedir:

“Bir kişi daha fazla olsalar anamızı düğünle dernekle” (a.g.e., 14)

Kavga boyutundaki cinsellik zaman zaman romantik söylemin ağır bastığı şiirlerde, örneğin “azılı romantik”³ şiirinde kendini daha yumuşak ve sakin bir aşk anlatısına dönüştürerek, sevgilinin bedenini ve cinselliği yüceleştirir:

“Sevgilimin gövdesi bir define haritası

Her sevişmemizde değişiyor hazinenin yeri” (a.g.e., 46)

Bedenin şiirselleştirilmesi bağlamında düşünüldüğünde tarih ve yaşanmışlık duygusu, tensel olan hafızayı güçlü tutar. Dolayısıyla her insan bedeni bir hafıza niteliğindedir:

“Köpeksen aralarında kalırsın bu iki huysuz ihtiyarın

Oysa onlar birbirini çok eski bir bedenden beri tanırlar” (a.g.e., 56)

Kadın bedeni, İskender'in şiirlerinde genellikle hayat kadınları şeklinde kendini gösterir. Zira şiirlerinde anlattığı aşk, cinsellik çoğu kez eşcinsellik boyutundadır. Bu nedenle kadın bedeni daha çok politik eleştirilerinde ironi amacıyla karşımıza çıkmaktadır:

“cinselliğin derin devletidir kadınlar” (a.g.e., 48)

2.2. Şiddet

Şiddet, söz konusu ne olursa vardır. Bedenin maruz kaldığı cinsel şiddet, tecavüz, taciz, sözel taciz, dayak, öldürme teşebbüsleri, insanın kendine yaptığı çeşitli mazoşist eylemler İskender'in şiirinde yer bulur:

“Ben benzersiz içiyorum, çok kuvvetli dövüyor polis de birilerini” (a.g.e., 43)

Çoğu kez, yine bir bedensel sağlıksızlaştırma yöntemi olarak alkolün etkisini şiddet sahnelerinde birlikte hissederiz:

“Bir duble daha içeyim Bir eyleme daha katılayım Bir duble daha

Bir yumruk, bir duble daha Bir yumruk bir göz daha” (a.g.e., 43)

³ Bakılabilir: (İskender, 2010: 46)

Şiddet eğilimi ve şiddet ‘tutkunluğu’ yeraltı yazarlarının sıklıkla işlediği bir konudur. İnsan bedeninin şiddete ve cinselliğe yatkın olduğunu düşünen Freudiyen bir tavır içindedirler. Dolayısıyla bu şiddetin içte tutulmasını ikiyüzlülük olarak düşünürler.

“güneyden doğan güneş” başlıklı şiirde de bir şiddet sahnesi vardır. Ancak buradaki şiddet söylemi, toplumsal bir eleştiriyi de içerdiğinden rahatsız edici olmaktan ziyade şiirseldir:

“Çocukların dövüldüğü bir medeniyet kuruluyor cehenneme

Şeytan dahi utanıyor dağılıyor gözlerini kendi kendine” (a.g.e., 51)

Yeraltı insanları ahlak ve toplum kurallarını reddederken kendi vicdani kurallarını asla yok saymazlar. Yukarıdaki şiir düşünüldüğün de “şeytan” da bir yeraltı imgesidir, kötü olduğu düşünülerek insanlar tarafından dışlanan bu varlık bile çocukların dövüldüğü bir cehennemde gözlerini dağılıyor ise, asıl şeytan yerüstündekiler olabilir mi acaba sorusunu düşündürüyor.

Şiddetin imge boyutunda şiirsellik yakaladığı şiirleri de vardır. Ağzın dikiş makinesi iğnesiyle dikilmesi bunlardan biridir:

“bir dikiş makinesi iğnesi girip çıkıyordu ağzıma

Ağzıma adını dikiyorlardı birileri anladım” (a.g.e., 22)

2.3. Ölüm, İntihar, Cinayet

Ölüm konusu genel itibariyle insanın kendini ötelediği, ertelediği ve yadsıdığı bir durumdur. Fakat İskender’in şiirinde yaşamdan daha çok ölüme hayranlık ve özlem vardır. Bu noktada yeraltı imgesinin ölüme ve ona ait değerlere daha yakın olduğunu düşünebiliriz. Bununla birlikte yeraltı edebiyatının en önemli mottolarından olan “dışlanmış”lara kapı açması ister istemez ölümün de yüceleştirilmesine neden olmuştur.

“Ucube” şiirinde bir katilin devletle eşleştirilerek gerçekleştirilen cinayetler anlatılır:

“Bir cani ile bir devlet arasındaki benzerlik, herkesin benliğinde bir totaliter rejim hevesini baskı altında tutması.” (a.g.e., 9)

Polis kurşunuyla ölen çocuklara ithaf ettiği “bir melek satın aldım” şiirinde melek, kavramını çocukla eşleştirmiş ve ölümü yüceleştirmiştir. Ancak işlenen cinayetin ahlaki boyutunu tartışır ve ölen çocuğun, meleğin adının hiçbir kutsal kitapta yer almadığını dile getirir:

“ne Kur’an’da ne İncil’de/ ne Zebur’da ne Tevrat’ta ne de Das Kapital’de
belki sadece yağmurlu bir akşamüstünde geçiyor adı” (a.g.e., 15)

İskender’in şiirinde ölenler çocuklar, özellikle de kimsesiz çocuklardır:

“Ve az önce çarpıp ezip geçtiğiniz, kaplumbağa değil
evinden kaçmış küçük, ıslak, yalnız bir çocuksa
evet.. yalnızca çocuksa..” (a.g.e., 20)

Çocuk bedeninin katli, ölümü, tecavüzü İskender’in şiirinde geniş yer tutar. Toplumu rahatsız etse de, bir gerçeğin dile getirilmesi bakımından önemli bir görevi üstlenmiştir bu konuda. Çünkü rahatsız eden, fark edilir ona göre.

“köprüden atlamak” şiirinde intihar konusu işlenir. Bu intihar otostop-otopsi ikiliği etrafında döner. Şiirde anlatılan kişi her iki türlü de yasadışı bir iş üzerinde olduğunu sezdirir:

“biri otostop, biri otopsi;
İkisinden de raporluyum
hem cesedim
Hem de dirim deli.” (a.g.e., 31)

İntiharın varoluş sorununu işaret ettiği şiirde, bir çözüm olmadığı bilinmektedir. Bir kaçıştır ama bilinmezliktir. İnsan bedeninin ruhtan ayrılacağı ve hafifleyeceği düşüncesi vardır. İskender’in şiirinde beden, bir ağırlıktan başka bir şey değildir:

“Boşluğa ve hayata mana katmak uğruna düşünüyorum
Ama kesin değil hiçbiri
Evet, düşünüyorum, hemen boşaltın tüm yerleşim birimlerini
Ruhlara çakılmam, birkaç saniye sürer tahribi*

*tahmini’ olsun biz de isterdik; ama kesin değil gelecek serseri” (a.g.e., 31)

Ölümün yüceltilmesi neredeyse bütün şiirlerinde görülen bir özelliktir. “sapada” şiirinde ölümün tenhaliğine, tek başınalığa ve yine bedenin hafiflemesine işaret edilir:

TOBİDER

“Güzelmış kalakalmak sapada

Güzelmış adına kalakalmak dediğimiz ölüm” (a.g.e., 36)

İnsanın ve toplumun yavaşça ölüme, ölü bedenlere, cinayetlere alıştığı bir yüzyılda İskender’in şiirindeki cinayetler de alışılmıştır. Katilin cezasını çekmediği bir ülkede, asıl devlet cinayeti azmettirmektedir:

“İnsanlar, ellerinde yaz ve silah

Sessizce cinayetlere alışır

...

Seri katil beraat eder, demokratik cinnetiyle aklanır” (a.g.e., 58)

2.3.1. Ölüm Araçları

Ölüm, intihar, cinayet, katliam, soykırım, işkence gibi kavramların sıkça geçtiği şiirlerde çoğu zaman bedene zarar veren; deşici, delici, zedeleyici aletler, silahlar kullanılmaktadır. Bunlar çoğu kez kişinin kendine zarar verebileceği türden nesnelere, jilet, bıçak, cam parçaları gibi. Fakat otorite, polis, devlet silah kullanarak öldürür. Birinci kısımdaki aletler korkusuzluğu ve acıdan duyulan hazzı simgelerken. Devletin kullandığı silahlar, denetleyici ve anında yok edicidir.

Şiirlerde sıkça karşımıza çıkan bu aletlerin kullanımını şair “Ucube” şiirinde şu şekilde açıklar:

“İnsanlar ve kurumlar kendilerini ifade için daima bir enstrümana ihtiyaç duyar; bir besteciye müzik aleti, bir doktora tıbbi malzeme, bir katile bedeni ve karşısındakine zarar vereceği nesne...” (a.g.e., 9)

Jilet, İskender’in şiirinde kendine sıkça yer bulan bir sözcüktür, “kıyafetlerimiz jilet gibi”⁴, “tırnağının arasındaki kiri jiletle temizleyen çocuk”⁵ gibi örneklerde olduğu gibi tehlikeyi simgeler.

Suç ve ölümü çağrıştıran aletlerden biri de bıçaktır:

⁴ Bakılabilir: (İskender, 2010: 34)

⁵ Bakılabilir: (İskender, 2010: 53)

“Bu, bıçaktır yavrularım, aman dikkat aklınızı keser

Akıl kesilirse kan değil, boşa hatıra akar maalesef” (a.g.e., 55)

Nesneden, bir nevi suç aletinden hareketle alışılmadık bir soyut varlığı keserek şiirinde somutlamalara da sıkça rastladığımız k. İskender, aynı zamanda tıbbi literatürdeki kesici, delici aletlere de yer vermektedir.

Kimi zamanda imge bağlamında ele alınan bir silah kavramıyla karşılarız:

“Ama konu o değil

Konu silahın şiddetli bir aşk ortasında tutukluk yapması” (a.g.e., 100)

Burada söz konusu edilen silah, bir çatışma ortamını aşka, belki de cinsel birlikteliğe taşıyarak şiddetin işaretlerini vermiştir. Silahın tutukluk yapması konusu ise psikanalitik bir çözümlemede erkek cinsel organı olarak düşünülebilir.

2.4. Bedenin Sağlıksızlaştırılması

Sarı Şey’de bedenin sağlıksızlaştırılması bir çeşit varoluş intikamı olarak düşünülebilir. Zaten yeraltı edebiyatında görülen sadizm⁶ ve mazoşizm de kişinin aldığı hazza karşılık canını acıtma, kendini ve başkasını yaralama şeklinde oluşmaktadır.

Bedenin sağlıksızlaştırılması özellikle uyuşturucuyla ve alkolle yapılmaktadır. Şair, şiirlerinde uyuşturucu ve alkol terminolojisini çoğu kez imge olarak da kullanmaktadır:

“Rakının tadı küflenir çürür bir iki âşık ağlar” (a.g.e., 19)

“Sen de iç, içkiye sevişe sevişe alıracaksın” (a.g.e., 32)

“Yanaklarına pudra yerine kokain süren güzel bir sürtük aslında” (a.g.e., 43)

Şiirlerinde sigara, alkol, uyuşturucu alan bedenler, yaşadıkları esrimeyle şiddete, farklı haz nesne ve öznelere, cinselliğe hatta ileri boyutlarda intihara yönelirler.

⁶ “**Sadizm**, karşısındaki kişiye acı vermek veya eziyet etmekten seksüel bir haz duymanın adıdır. Bu adın kaynağı, Fransız filozof ve sadistik öykü yazarı [Marquis de Sade](http://tr.wikipedia.org/wiki/Marquis_de_Sade)'den gelmektedir.” 3 Haziran 2014 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sadomazo%C5%9Fizm> adresinden erişildi.

2.5. Bedensel Atıklar

Yeraltı edebiyatında iğrenilen, saklanan, kişinin bireysel olarak yaptığı ama diğer bireylerden sakladığı, mahrem bir dünyayı oluşturan türlü olay ve durum da k. İskender'in şiirlerinde kendisine yer bulur. Özellikle, kan, idrar, meni, dışkı, salya, tükürük vb. salgı ve atıklar bedenin dışı vurduğu acıyı ve rahatlamayı simgeledikleri için şiir kurgusunda önemli yere sahiptirler. Özellikle “kan” ve onu izleyen “et” sözcükleri şiirdeki gerilimi ve acıyı anlatması bakımından önemlidir:

“Ama kansın tutuyorsun beni diyor kelime

yaralar ki ardışıklırlar ve korkunç bir sır” (a.g.e., 54)

“Etin galaksisinde infilakta iftira Umarım temenni örter kiri” (a.g.e., 49)

“Sana hediyem olsun, al, kanlı ağızımla tükürdüğüm fatiha” (a.g.e., 39)

“Konsollar görüyorum kirişleri et ve ürküntü” (a.g.e., 31)

“Bazı bitkileri koyu kanla sulamak lazım gelir ya” (a.g.e., 23)

Şiirlerinde idrar ve dışkıyı da sıkça kullanan k. İskender'in şiiri bu bağlamda Freudçu yaklaşımlarla incelenmeye uygundur. Zira Freud'un çocuklukta anal dönemde gerçekleşecek travmatik durumların çoğunu tuvalet eğitimine bağladığını biliyoruz.

“Meselenin kökenine doğru yol aldığım da Freud'la karşılaştım. İnsanın ataları dört ayak üzerindeyken, koku alma duyularının gelişkinliğine ve burunlarının yere yakın olmasına karşı b.k kokusundan rahatsız olmuyorlardı. İnsan iki ayağının üzerinde dik olarak yürümeye başlayınca koku alma duyusu önemini yitirdi, bakış önem kazanmaya başladı. Süblimasyon ihtiyacı içindeki insan anal bölgesini ve dışkısını bir tiksinti ve utancın konusu haline getirdi.” (Çabuklu, 2001: 47)

SONUÇ

k. İskender 1980 sonrası Türk şiirinde kendine özgü marjinal duruş ve sesiyle incelenmeye değer bir şairdir. Ötelenen, aşağılanan, dışlanan insanları; durumları anlattığı eserlerinde rahatsız edici sert bir dil geliştirerek tavrını ortaya koyar. 2010 yılında yayımlanan ve çalışmanın konusunu oluşturan *Sarı Şey* yapıtında önceki ve sonraki eserlerinde de sıkça dile getirdiği bir sistem karşıtlığı vardır. Kapitalist düzenin insanı ve etrafındaki tüm bileşenleri de satın aldığını düşünür.

Tıp eğitimi geçmişinden gelen patolojik ve anatomik terimler, argo ve küfürli sözcükler, sisteme ve dünya düzenine yönelttiği politik göndermeler onun sözcük evreninin özeti gibidir. Bununla beraber orijinal imgeleri ve çağrışımları da onu iyi bir şair yapmaktadır.

Çalışmaya konu edilen beden kavramı insanın dünyada bir çeşit içinde yaşamaya mahkûm edildiği hapis hüviyetindedir onun şiirlerinde. Dolayısıyla onunla her türlü eylem yapılabilir, insan her şeyi yapabilecek bir varlıktır. Şiirlerinde insanın bedeniyle gerçekleştirdiği her türlü eylem vardır bu yüzden. Cinsellik bu eylemlerin en önemlilerinden biridir, heteroseksüel eğilimlerin dışındaki “anormal” karşılanabilecek cinsel eğilimler onun şiirinde kendine yer bulur. Cinselliğin beraberinde ciddi şiddet duyguları içerdiği de görülmektedir. Sadomazoşizm boyutundaki cinsel eğilim ve fanteziler hiçbir sansüre yer bırakmayarak olduğu gibi anlatılır. Çoğu kez beden üzerinde uygulanan şiddet ve acının devlet-ülke-halk bağlamında da ikinci boyutu incelenebilir.

Alkol, uyuşturucu ve sigara gibi maddelerle bir beden sağlıksızlaştırılır. Bu maddelerin verdiği haz beraberinde cinayet, fuhuş gibi yasadışı olayları getirirse de yüceleştirilir. k. İskender'in şiirinin satır aralarında mazlumun, çocukların, eşcinsellerin, kadınların savunuculuğunu yaptığı ve her türden ayrımcılığın, homofobinin, savaşların, şiddetin ve cinayetlerin karşısında durduğu da görülmektedir. Sonuç olarak Sarı Şey yapıtı, bedenin, yaşadığı acı ve hazların politik eleştirilerle örüldüğü ve bu bağlamda bir “iktidar-beden” ilişkisinin yaratıldığı bir yeraltı şiiri örneğidir.

KAYNAKÇA

Çabuklu, Y. (2001). **Kovulanın İzi**, İstanbul: Metis Yayınları.

k. İskender (2010). **Sarı Şey**, İstanbul: Sel Yayıncılık.

k. İskender (2012). **Periler Ölürken Özür Diler**, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Özünlü, Ü. (2001). **Edebiyatta Dil Kullanımları**, İstanbul: Multilingual Yayınları.